

Promise

Voor bijbels denken in de (gezondheids)zorg 21e jaargang nr. 2 (april 2005)

In dit nummer:

Communiceren vanuit verbondenheid
Islam versus Christendom
Grenzen in de christelijke hulpverlening
Studiedag lichaamstaal

Communiceren verbondenheid

We hebben als mensen verbondenheid nodig. Ons verlangen naar verbondenheid past bij ons geschapen zijn naar Gods beeld. In andere artikelen ga ik hierop uitgebreid in.

Om goede verbondenheid met God en anderen in stand te houden; dat wil zeggen: om goed in verbondenheid met anderen te kunnen leven, is goede communicatie nodig. Het is niet vanzelfsprekend dat we goed kunnen communiceren. In veel gezinnen wordt dit niet of nauwelijks aangeleerd. Daarom hier enkele aanwijzingen om verder zelf, of in groepsverband, mee te kunnen oefenen.

In onze communicatie maakt het heel veel uit als we uitgaan van verbondenheid, of van de wil ons met de ander te verbinden. Dat is heel wat anders dan een uitwisseling van woorden die eigenlijk tot doel hebben, de ander op een afstand te houden. Vandaar de titel van dit stuk: **communiceren vanuit verbondenheid**. Zulke communicatie geeft inhoud aan onze verbondenheid met de ander, en versterkt deze ook weer. Het is heerlijk als onze verbondenheid en communicatie elkaar zo gaan versterken en we tot steeds meer verbondenheid en steeds betere communicatie komen.

Twee drijfveren in ons

Als mensen zijn we geschapen voor verbondenheid – verbondenheid met God, in/met onszelf en met anderen. Voor een Bijbelse onderbouwing hiervan verwijs ik naar Gen.2:18; 1Cor.1:9; Joh.17:21; en Joh.15:5. In de artikelen (op mijn website: www.12accede.nl): *Ons hoogste levensdoel: Intieme verbondenheid met God*, en: *Gezinsleven en persoonlijkheidsontwikkeling*, ga ik hierop uitgebreider in. Daar behandel ik ook dat we in ons een sterke drang hebben om ons met anderen te verbinden. Dit is gerelateerd aan wat de ontwikkelingspsycholoog John Bowlby het hechtings- of verbondenheidsmechanisme noemde.

We hebben echter allemaal in meer of mindere mate ook teleurstellende ervaringen die zeggen dat 'je met anderen verbinden' in kan houden dat je emotioneel gezien (en soms ook fysiek) pijn ervaart. Op basis van dit laatste én op basis van onze (of de ons aangepaste) hang naar autonomie zijn er ook afstotende krachten in ons actief. Krachten die ons leiden naar vormen van niet-verbonden-zijn, wat ik wel samenvat met de term 'onverbondenheid'.

De oorsprong van onverbondenheid

Laten we eerst eens kijken naar de oorsprong van deze onverbondenheid. Hoe kwam onverbondenheid in deze wereld

binnen? We lezen daarover in de eerste hoofdstukken van het eerste Bijbelboek. De mens werd verzocht door de tegenstander, die daarvoor een reptiel gebruikte, om God te wantrouwen:

“De slang nu was het listigste van alle dieren van het veld, die de Here God gemaakt had; en zij zei tot de vrouw: God heeft zeker wel gezegd: Gij zult niet eten van enige boom in de hof? ... Gij zult geenszins sterven, maar God weet, dat ten dage, dat gij daarvan eet, uw ogen geopend zullen worden, en gij als God zult zijn, kennende goed en kwaad. En de vrouw zag, dat de boom goed was om van te eten, en dat hij een lust was voor de ogen, ja, dat de boom begerlijk was om daardoor verstandig te worden, en zij nam van zijn vrucht en at, en zij gaf ook haar man, die bij haar was, en hij at.”

Gen.3:1,4-6

vanuit

Ons hoogste levensdoel:
Intieme verbondenheid
met God, en: Gezinsle-
ven en persoonlijkheids-
ontwikkeling

In dit gedeelte vallen twee dingen op:
Ten eerste: De mens gaf toe aan wantrou-
wen jegens God.

Ten tweede: De mens wilde zelf 'als God'
zijn; het beeld daarbij was: **autonoom en
onafhankelijk**.

Deze fundamentele onverbondenheid
van Genesis 3 – in mijn ogen is dit de
'oerzonde' die van generatie op generatie
is doorgegeven – is de aanleiding tot de
meeste problemen en trauma's in al onze
relaties. Het is dus zinnig, hier nadere
aandacht aan te besteden – en dan vooral
aan hoe we de onverbondenheid kunnen
vermijden en kunnen groeien in verbon-
denheids-vaardigheden en vertrouwen.

De strijd in ons

Binnenin ons is sinds het gebeuren van
Genesis 3 een strijd gaande tussen twee
'polen':

een strijd om de macht aangaan
met daarbij: afstand, onafhanke-
lijkheid, autonomie, beheersing,
wantrouwen, zelfbescherming,
dominantie, manipulatie
"ik"

deze keuze wordt ons aangereikt
door de tegenstander (de duivel),
die erop uit is om verdeeldheid te
veroorzaken en Gods mooie ontwerp
kapot te maken

versus

**toegeven aan een verlangen naar
intimiteit**
met daarbij: nabijheid, samenzijn,
liefde, vertrouwen, overgave, afhan-
kelijkheid, kwetsbaar kunnen zijn
bij elkaar
"wij"

deze keuze wordt ons aangereikt
door God zelf, Die het beste met ons
voor heeft (zie bijv. Jer.29:11) – om ons
een hoopvolle toekomst te geven

In sommige gezinnen ligt dit evenwicht
ver naar links (met weinig opbouw van
basisveiligheid en -vertrouwen en met
vaak vóórkomen van allerlei vormen van
misbruik), in andere meer naar rechts.
We kunnen er echter altijd voor kiezen
om naar rechts te bewegen – ook als we

in de linker situatie zijn opgegroeid! Niet
onze positie bepaalt onze waardigheid
maar onze beweging naar rechts. We
kunnen hier zelf aan bijdragen door onze
gedachten en emoties te voeden met ver-
halen (denk aan de boeken die we lezen,
tv-programma's waar we naar kijken,

etc.) die positief spreken over de keuze vóór verbondenheid en relatie en tégen wantrouwen, machtsstreven e.d.

'Afhankelijk' en 'onafhankelijk' worden in onze westerse maatschappij nogal eens zó tegenover elkaar geplaatst dat 'onafhankelijk' de meest gewenste optie lijkt. Van de ontwikkelingspsycholoog John Bowlby leerde ik dat de tegenstelling 'afhankelijk versus onafhankelijk' een oneigenlijke tegenstelling is. Door ons te focussen op 'verbondenheid' kan 'afhankelijk' namelijk ook worden tot: 'verbondenheids-vaardig' en 'onafhankelijk' tot 'onverbonden, uit onmacht om goede verbondenheid aan te gaan'. 'Verbondenheid' is zo een begrip dat ons dichtert bij het doel van ons mens-zijn brengt.

Genade

In het omgaan met elkaar als feilbare en verschillende mensen, is het belangrijk om het begrip genade als 'Leitmotiv' voor ogen te houden. Het leven vanuit genade voor onszelf en de ander geeft ons wederzijds ruimte om fouten te maken en verschillend te zijn. We mogen onze 'zelfbeschermingsmechanismen' meer en meer opgeven – de muurtjes waarachter we onszelf verborgen en vanwaar we onze giftige projectielen op de ander afvuurden. Dit kan door ons te richten op de veiligheid die we genieten in Gods nabijheid (zie het basis-artikel over verbondenheid met God en elkaar op www.12accede.nl). Op die manier kunnen we steeds meer groeien in het 'leven in verbondenheid'; met ruimte voor de onvolmaaktheid van onszelf én van de ander.

Wat ook helpt, is wat ik noem: depolarisatie; afscheid nemen van zwart/wit denken en veroordelen. En – hierbij aansluitend – ook het opgeven om 'alles tegelijk' te willen, of 'alles in één menselijke persoon'. Vertrouwend op God kunnen we van Hem verwachten dat Hij ons via verschillende mensen geeft wat we nodig hebben. Dit voorkomt dat we een te grote claim op één vriend/vriendin of partner leggen. Van Téó van der Weele leerde ik dat de realiteit vaak inhoudt dat we een 'stereogevoel' ervaren. Dat houdt in: twee gevoelens die er tegelijk zijn – bijvoorbeeld: er is pijn of verdriet én er is blijdschap of tevredenheid of iets dergelijks. Het ene sluit het andere niet uit.

Ook helpt het om niet de ander als 'het probleem' te zien in conflictsituaties (dit sluit aan bij het concept van 'externalisatie' van het probleem, uit de Narratieve Therapie; ik kom hier nog op terug; zie bijv. ook het artikel van Frank Baird). Zó komt er ruimte voor groei en verandering.

De rol van boosheid en confrontatie in relaties

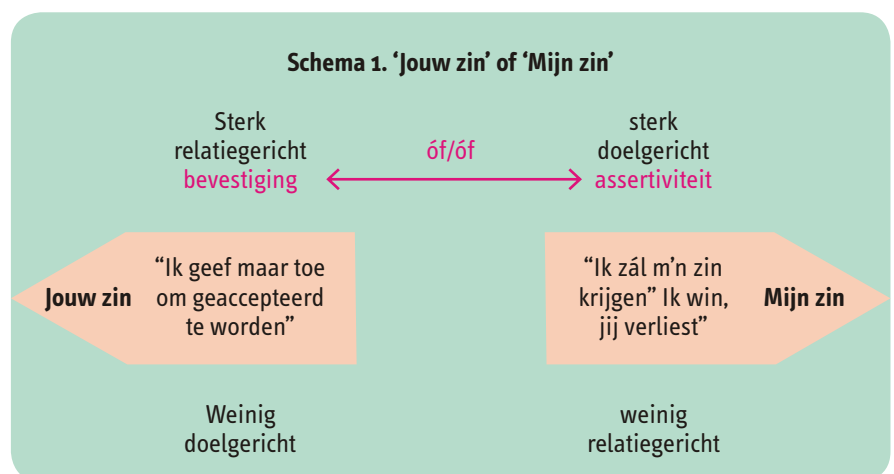
Vaak hebben we de ervaring dat boosheid negatief, vernietigend e.d. is. Het past dan niet in een context van liefde, zorg en afhankelijkheid. Dat boosheid en confrontatie positief ingebed kunnen zijn in liefde en zorg, is vaak nieuw voor ons. Een voorbeeld om dit duidelijk te maken:

Ik moet denken aan die vrouw die me eens vertelde dat ze er heel erg mee zat dat ze de avond ervoor zo ontzettend kwaad was geweest op haar broer, terwijl dat juist de broer was op wie ze erg gesteld was. Ik vroeg wat de aanleiding was geweest voor haar boosheid. Het bleek dat haar broer in een bepaalde situatie zijn eigen leven in gevaar had gebracht. Ze was dus boos op haar broer uit zorg voor zijn leven. Ze wilde haar geliefde broer niet kwijt en ze wilde niet dat hem iets overkwam; ze wilde alleen het beste voor hem. Die liefde in haar hart had haar in opstand laten komen toen zijn leven gevaar liep. Toen ze dat zag, kon ze haar broer opbellen, de situatie in dit licht bespreken en konden ze samen opnieuw genieten van hoeveel ze om elkaar gaven.

Een ander aspect van boosheid in relaties is dat we mogen leren een ander schuldig te stellen zonder onmiddellijke veroordeling. Er zijn situaties waarin we falen. Maar als we zien hoeveel God ons vergeven heeft, kunnen we elkaar de ruimte geven om feilbaar te zijn. Dit sluit aan bij wat ik in de vorige alinea al zei.

Win-win bereiken

Nog een stap verder gaat wat ik van David Augsburg leerde¹. Velen van ons hebben geleerd dat er in conflictsituaties maar twee opties zijn (zie schema 1): ofwel toegeeflijk zijn ('jouw zin') ofwel eisend ('mijn zin')

We kiezen ervoor om de relatie te behouden, veelal uit angst voor verlaten, en

geven daarbij onze doelen op (links), óf we stáán op wat we willen bereiken en

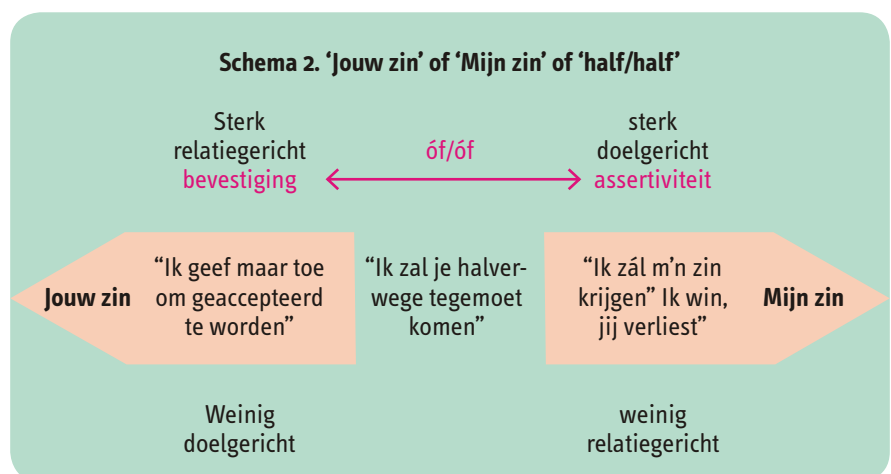

‘Afhankelijk’ en ‘onafhankelijk’ worden in onze westerse maatschappij nogal eens zó tegenover elkaar geplaatst dat ‘onafhankelijk’ de meest gewenste optie lijkt.

offeren de relatie en de ander daar desnoods voor op (rechts). In beide gevallen is er vaak sprake van verlies. Het is hier dus: óf/óf; óf we offeren onze doelen op aan de relatie, óf de relatie aan onze doelen; we geloven eigenlijk niet in: én/én. We vinden het al heel wat als we door wat onderhandeling en/of manipulatie een ‘gulden middenweg’ hebben weten te bereiken (‘ik zal je halverwege tegemoet komen’; dus zoiets als: half/half) – zie schema 2.

‘Het huwelijk (hier als voorbeeld) is een kwestie van geven en nemen’ zeggen we er dan bij. Soms is dit echt zo, soms heb ik ’t idee dat het niet meer is dan een vrome opmerking. In elk van deze opties is er sprake van

verlies. Ook de partner die zijn of haar zin krijgt, ervaart dat de prijs hiervoor relati-

oneel gezien (te) hoog is geweest. In een aantal gevallen komen de twee extreme

Wat me in het bijzonder opvalt in Jezus communicatie, is dat Hij het niet schuwt om Zich 'afhankelijk' op te stellen.

situaties neer op hetzelfde als de situatie onderaan in schema 3, waar één of beide partners weglopen uit de situatie: er zijn alleen maar verliezers.

Augsburger wijst een weg naar de situatie waarin beide partners winnen – in relationeel opzicht én in het bereiken van doelen (dus de én/én situatie). We moeten ons daartoe realiseren dat er geen tegenstelling is tussen assertiviteit enerzijds en relatiegerichtheid of gerichtheid op bevestiging van de ander anderzijds. Er zijn dus geen twee opties (assertief maar niet relatiegericht óf relatiegericht maar niet assertief), maar vier om uit te kiezen (elke combinatie van al dan niet relatiegericht en al dan niet assertief). We kunnen dus zowel assertief zijn over onze doelen als gericht op bevestiging van de ander

– zie schema 4. Dit vraagt dat we ons kwetsbaar opstellen en goed naar elkaar leren luisteren. Menselijk gesproken is dit heel moeilijk. Maar in Jezus is deze oplossing ons dichtbij gebracht. Hij is in ons (als we Hem toegelaten hebben – vgl. Opb.3:20). Een win-win situatie is dan vaak wél haalbaar. Hiermee bedoelen we een situatie waarin beide partners dichter naar elkaar toe groeien (relationeel sterk) én door met elkaar over hun doelen te spreken, ook wegen vinden waarin beiden bevrediging kunnen vinden.

Wat Augsburger zegt, sluit aan bij het voorbeeld van die vrouw van hierboven, die boos was op haar broer. Ik heb u nog niet de details van haar telefoongesprek met haar broer verteld. Het kwam erop neer dat de broer onder de indruk raakte

van haar liefde voor hem en haar zorg voor zijn welzijn. Ook was hij getroffen door de zorgzame manier waarop zij hem confronteerde met de levensbedreigende gevolgen die zijn handelwijze zou kunnen hebben. Als gevolg hiervan paste hij zijn handelwijze aan, zodat zij minder zorgen had. Voor beiden werd dit zodoende een heel positieve ervaring van verbondenheid. Hun wederzijdse liefde groeide erdoor.

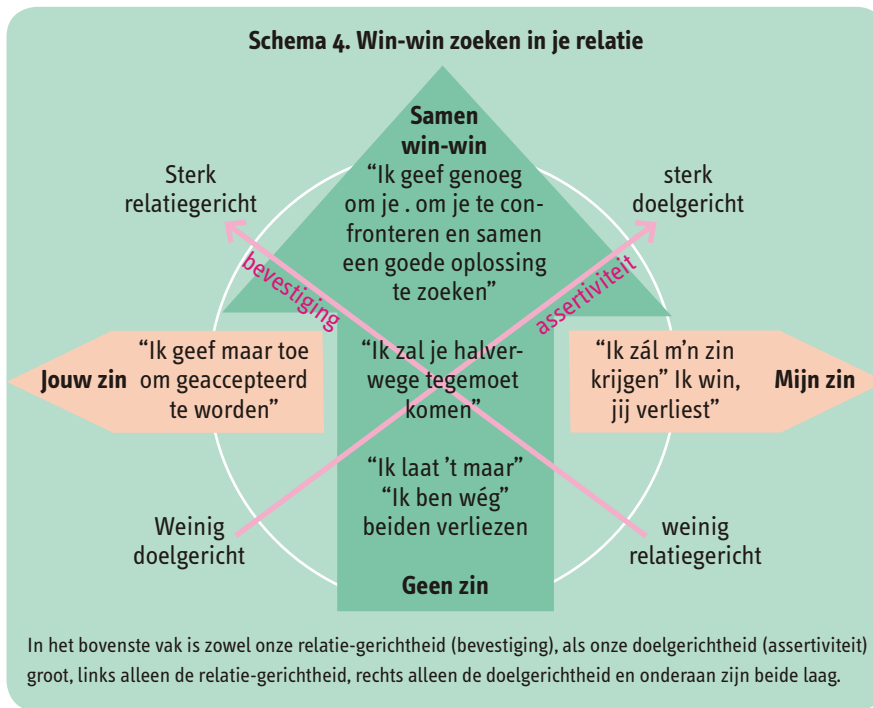
Om dit goed te doen, zegt Augsburger – en ik zie dit bevestigd in de praktijk – mogen we leren te spreken in de vorm van 'ik-boodschappen'. Bijvoorbeeld (in het geval van de vrouw uit het voorbeeld tegenover haar broer): *"ik ben zo bang dat je op die manier je leven verliest, en ik zou dat voor jou én voor mezelf heel erg vinden"* of, in geval de ander iets doet of zegt waar je emotioneel moeite mee hebt: *"ik heb er moeite mee als...."* (in plaats van: *"jij moet niet altijd zo...."*) of, als wat de ander doet of zegt je 't idee geeft dat hij/zij je verwerpt: *"Het is vast niet wat je wilt, want ik weet dat je van me houdt, maar ik voel me verworpen als ik dat hoor"* (in plaats van bijv: *"jij geeft ook niks om me!"*).

Nogmaals: om ons zó kwetsbaar op te kunnen stellen, hebben we eerst de veiligheid nodig die alleen God ons kan geven. En we hebben het nodig dat we ook elkaar hebben leren vertrouwen en ons veilig kunnen voelen bij elkaar – op basis van de ervaring die we met elkaar opbouwen. Dit vereist dat we ons best

Schema 3. Vaak is weglopen verlies voor beiden

Schema 4. Win-win zoeken in je relatie

Zeer ad rem reageerde ze met een citaat uit Prediker (7:9), dat ergens huist in de boezem van de dwaas. Ze zei: “als ik me erger, wie is hier dan de dwaas? IK!” Maar wat dan wél te doen als een ander dingen doet die je niet verwachtte en die vervelend voor je zijn, ingaan tegen jouw normen of iets dergelijks? Ook daarop had ze een eenvoudig antwoord: nieuwsgierigheid en verwondering. Door ons te verwonderen, gaan we vragen stellen, bijvoorbeeld: ‘hoe zou het komen dat die ander tot deze handelwijze komt?’ Zó kan verwondering ons helpen meer inzicht te krijgen en begrip te gaan opbrengen voor die ander die zo anders is. In de tussenliggende jaren heb ik vaak aan haar advies gedacht, en bevonden dat het inderdaad werkt. Het sluit aan bij het credo van Jesaja, dat ik me ook een beetje eigen heb gemaakt: U, God, hebt me leren spreken zoals leerlingen doen (i.e. veel vragen stellend; vgl. Jes.50:4).

Ben ik er al, of ben ik onderweg?

Als ik van mezelf het idee heb, dat ik ‘er ben’; dat ik het op dit of dat vlak gemaakt heb, houd ik daar op met leren en groeien. Ik sta dan niet meer open voor wat een ander me aanreikt. Als ik echter mezelf zie als ‘onderweg’ (zie Philip.3:13), dan sta ik er meer voor open hoe die ander, of: God door die ander, mijn koers ten goede kan bijsturen. Het andere in de ander is dan minder snel een reden tot ergernis, en eerder een reden tot verwondering en een onderzoekende, vragen stellende instelling zoals hierboven aangegeven. Automatisch verandert dit mijn ideeën over die ander: ik word meer verwachtingsvol ten aanzien van verschillen, en zal minder snel veroordelen. Ik leer verschillen waarderen als een verrijking in plaats van ze te zien als een bedreiging. Dat dit de communicatie – en dus de verbondenheid tussen ons – ten goede komt, behoeft nauwelijks betoog.

Externalisatie

Van de zogenoemde narratieve stroming in de psychotherapie heb ik nog een benadering geleerd die helpt om conflicten beperkt en bespreekbaar te houden en verbondenheid te bewaren. Die benadering heet ‘externalisatie van het probleem’; letterlijk: het buiten plaatsen van het probleem – namelijk buiten jezelf en buiten de ander. Niet jijzelf bent het probleem, niet de ander is het probleem, maar je hebt jezelf, de ander en daarbuiten nog het probleem.

Ik las ergens een mooi voorbeeld hiervan. Een man is met zijn echtgenote onderweg in de auto naar een bijeenkomst waar ze zullen spreken. De tijd voor de reis is krap, doordat ze onderweg al veel last van files hebben gehad. Het laatste stuk is

doen, gesterkt door de werking van Gods Geest in ons, om betrouwbaar te zijn voor de ander.

Dit is een heel proces. Het is echter zeer de moeite waard om zó wég te komen uit bedekte vormen van manipulatie, machtsdenken, wantrouwen, e.d. en te groeien naar liefde en zorg, bevestiging van elkaar, en vertrouwen.

Jezus: Hij is ons voorbeeld én Hij werkt het uit in ons

In de Evangelieën lezen we uitgebreid over hoe Jezus communiceerde met mensen. Wat we daar tegenkomen is in feite een enorme flexibiliteit. Vaak streefde Hij naar de win-win positie zoals hierboven geïllustreerd. In andere gevallen richtte Hij Zich volledig op de relatie of op wat Hij voor de ander kon betekenen – denk alleen al aan hoe Hij Zich als een lam ter slachting liet leiden, zonder Zich te verdedigen. Er waren echter ook situaties waarin het doel voor Hem erg belangrijk was – zoals toen Hij de geldwisselaars en offerdieren-handelaren uit de tempel joeg. Zijn doel: de tempel als een heilig huis van God te bewaren, ging duidelijk vóór Zijn mededogen met de financiële positie van die handelaren.

Wat me in het bijzonder opvalt in Jezus communicatie, is dat Hij het niet schuwt om Zich ‘afhankelijk’ op te stellen. Neem Zijn ongebruikelijke ontmoeting met de Samaritaanse vrouw uit Joh.4. Hij opent het ongebruikelijke gesprek (een gesprek tussen een man en een vrouw was niet gebruikelijk en tussen een Jood en een Samaritaan al helemaal niet) door haar wat water te vragen. Hier komt Zijn kwetsbaarheid als mens sterk naar voren: Hij was moe en had gewoon erge dorst.

Hij stond toe dat zij daarin wat voor Hem betekende. Daarmee gaf Hij haar waardigheid. Maar ook in Zijn God-zijn stelt Hij Zich afhankelijk op, want even verder zegt Hij dat God aanbidders zoekt. Met andere woorden: God zoekt mensen die met ontzag naar Hem opzien. Ook daarin, zegt Hij in feite, kun je veel voor Mij en de hemelse Vader betekenen. Wat een waardigheid gaf Hij deze vrouw – die als onwaardig bekend stond – daarmee!

We mogen deze verhalen uit de Evangelieën tot ons nemen en Jezus’ stijl van omgaan met anderen onszelf ten voorbeeld stellen. Maar er is méér. Hij heeft ook gezegd dat Hij het in ons wil uitwerken (Filip.2:13; zie ook Filip.4:13; Gal.2:20; Rom.6:4-8; 8:1-4; Ef.3:17). Dagelijks kunnen we Hem vragen om ons wijsheid te geven ruimte voor anderen en creativiteit. We mogen onze zorgen – bijvoorbeeld of die ander ons niet met zijn of haar woorden uit het veld zal slaan – ook met Hem delen. Dan staan we sterker als die ander weer die krachtige ‘taal’ gebruikt.

Er zijn hiernaast ook praktische cursussen waar we bijv. beter kunnen leren luisteren of waar we onze eigen ‘ruggengraat’ kunnen versterken. Ook die staan niet los van Gods leiding en hulp in ons leven, als we hier biddend en open naar God toe mee om gaan.

Verschillen: reden tot ergernis of ...?

In 1998 had ik als relatieve nieuweling ‘t voorrecht om Gefke Koelbloed, een ervaren hulpverleenster uit Soest, te interviewen. Eén van mijn vragen was: ‘erger je je wel eens, en zo ja, waaraan?’ Haar antwoord zal ik niet snel vergeten.

een bochtige bergweg, met aan één zijde (overwegend de rechterzijde waar de echtgenote op uitkijkt) een steile afgrond. Er komt bovendien mist opzetten. Beide partners raken gespannen en voor ze er erg in hebben zitten ze op elkaar te vitten: “Je rijdt hier veel te snel, we lagen bijna in ‘t ravijn!”, “Ja, ik doe m’n best, hoor, wil jij hier soms ‘t stuur overnemen? We moeten toch nog enigszins op tijd zijn?”, etc. Dan ziet hij een parkeerplaats en zet de auto even aan de kant. “Dit kan zo niet” zegt hij, “we zitten op elkaar te vitten terwijl het probleem daar ligt!” (hierbij wijzend op de weg en de mist). Zij werkt mee en ze praten er samen over hoe ze beiden graag levend aan willen komen maar ook zo veel mogelijk nog op tijd. En hoe ze elkaar in die strijd kunnen helpen. “Even later”, zo schreef hij, “reden we samen verder. Ik had nu ‘n extra paar ogen op de weg om me te helpen de bochten en eventuele tegenliggers goed te zien en m’n vrouw voelde zich meer gewaardeerd en veiliger omdat ze wist dat we er samen aan werkten (echt ons best deden) om veilig aan te komen.” Het probleem zat niet in de ander, maar in de moeilijke omstandigheden. Vechten tegen elkaar helpt dan niet – het brengt verdere verwijdering en onverbondenheid en versterkt daarmee de gevoelens van onveiligheid. Samen vechten tegen het echte probleem helpt wél! Het versterkt onze verbondenheid en ons gevoel van verbondenheid. We voelen ons veiliger en worden alerter. De kans op een ongeluk, zoals in het voorbeeld gevreesd werd, wordt daarmee ook daadwerkelijk kleiner.

Deze benadering is zelfs toepasbaar als we geneigd zijn te zeggen dat ‘dit probleem’ wél in onszelf of in de ander zit. Neem de situatie dat een partner depressief is, of slordig, of wat dan ook. De ander kan het hem of haar verwijten, hij of zij kan erdoor negatief naar zichzelf gaan kijken, maar vaak helpt dat weinig. Niet te zeggen “ik ben depressief” of “hij/zij is slordig”, maar “depressiviteit is ons leven binnengekomen”, respectievelijk: “slordigheid is ons leven binnengekomen”, geeft een bruikbare herkadring. De ‘depressiviteit’ of ‘slordigheid’ wordt dan een ‘derde persoon’ of een ‘ding’, waarvan we kunnen nagaan wat voor relatie we ermee hebben, hoe het ons leven is binnengekomen, en hoe we het weer kwijt kunnen raken of ermee om kunnen leren gaan. In dat hele proces kunnen we als partners of vrienden elkaars bondgenoten zijn. Zó kunnen we leren om onze verbondenheid te versterken – zelfs, of misschien wel: juist door de moeilijke situaties heen.

Samenvattend:

In dit artikel heb ik kort enkele ingrediënten aangegeven van een communicatiestijl

die recht doet aan verbondenheid, ja die zelfs versterkt. Verbondenheid vraagt dat we van wantrouwen en afweer vandaan sturen en dat we ons richten op ons verlangen naar intimiteit. Onze emoties mogen een plaats hebben in een relatie, mits ingebed in liefde. Zo kan zelfs boosheid iets moois krijgen, omdat het ons helpt om voor onszelf én voor elkaar de beste wegen te zoeken. Goede assertiviteit en relatiegerichtheid kunnen ons samen helpen om ook in conflictsituaties een oplossing te bereiken die wederzijds bevredigend is, én de ander bevestigt in zijn of haar waarde en zodoende de relatie verdiept. Leren goed te luisteren en ons in te leven in de ander is hierbij een belangrijke sleutel. Ook humor en verwondering over het anders-zijn van de ander kunnen ons hierbij helpen. Als we ons realiseren dat we onderweg zijn (en dus fouten mogen maken; we zijn immers aan het leren), kunnen we gemakkelijker open staan voor de koerswijzigingen die de ander – of God door hem of haar heen – in ons leven aanbrengt. Door in conflictsituaties het probleem buiten onszelf en dus ook buiten de ander te plaatsen, kunnen we elkaars bondgenoten leren zijn in de bestrijding of behandeling ervan.

Zonder Jezus blijft het echter onmogelijk zo niet toch wel zeer moeilijk, om dit alles uit te leven. Hij wil echter het willen en werken in ons uitwerken. We hoeven daartoe maar aan te geven dat we Hem nodig hebben en zo als gewillige kinderen Zijn hulp verwelkomen.

© André H. Roosma, *Accede!, Zoetermeer, aug.2003 / jan.2005.*

Voetnoot

¹ vrij naar: David Augsburg, *Caring Enough to Confront*, Marshall Pickering / Herald Press, UK, 1973/1980; i.h.b. hoofdstuk: Care-fronting, the creative way through conflict.

Dankbetuiging

De schrijver is Gefke E.F. Koelbloed erkentelijk voor haar opbouwende commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

Literatuur en weblinks (vetgedrukte titels speciaal aanbevolen)

Boeken:

David Augsburg, *Caring Enough to Confront*, Marshall Pickering / Herald Press, UK, 1973/1980

John Bowlby, *Verbondenheid*, Van Loghum Slaterus, NL, 1983; (vertaling, door Netty van Lookeren Campaigne-Taverne, van: *The Making and Breaking of Affectional Bonds*, Tavistock, London / Routledge, an imprint of Taylor & Francis Books Ltd., London, 1979; ISBN: 0415043263).

Jamie Buckingham, *De zegen van kritiek – hoe God mensen gebruikt om ons te vormen*, Gideon, Hoornaar NL, 1990 (vertaling door Inge Verschoor-Leenhouts en Mieke Appelo; oorspronkelijke uitgave: *Coping with criticism*, Logos Intl, USA, 1978).

Jerry Cook, *Liefde, aanvaarding en vergeving – Hoe de gemeente aan de wereld kan laten zien wat het Lichaam van Christus is*, Gideon, Hoornaar, 1982 (vertaling, door J.H. Cornelder, van: *Love, Acceptance and Forgiveness*, Gospel Lit. Int'l, USA, 1981) ISBN 90 6067 215 1.

Judson Cornwall & Michael S.B. Reid, *Wiens liefde is het eigenlijk?*, Sharon, Waddinxveen NL, 199x (vertaling van: *Whose love is it anyway?*, Sharon, Pilgrims Hatch Brentwood Essex GB, 1991).

Larry Crabb, *Verbondenheid*, Navigator Boeken / Medema, Driebergen / Vaassen, 1998 (vertaling, door Rob van Stormbroek, van: *Connecting - Healing for ourselves and our relationships; a radical vision*, Word Publishing, Nashville Tennessee USA, 1997).

Joni Eareckson Tada (with Bev Singleton), *Friendship unlimited – how you can help a friend in need*, Hodder and Stoughton, London, etc., 1987; ISBN 0-340-42504-0.

Ted W. Engstrom, *De kunst van Vriendschap: het opbouwen en onderhouden van duurzame relaties*, Gideon, Hoornaar, 1987; ISBN 90 6067 378 6 (vertaling door A. Pellegrini, van: *The fine art of friendship: building and maintaining quality relationships*, Nelson, Nashville, 1985).

Thomas Gordon, *Luisteren naar elkaar – Harmonisch samenleven door een betere communicatie binnen het gezin*, Tirion, Baarn NL, 1996; eerder gepubliceerd als: *Luisteren naar elkaar – Problemen uitpraten en oplossen in het gezin*, De Nederlandse Boekhandel, Antwerpen B / Dekker & Van de Vegt,

Nijmegen NL, 1979 (vertaling, door S. Tyberg, van: P.E.T. families: problems, insights and solutions in parent effectiveness training, Effectiveness Training Intl, Solana Beach USA, 1976/79).

Thomas Gordon, Luisteren naar kinderen – De nieuwe methode voor overleg in het gezin, Elsevier, Amsterdam/Brussel NL/B, 1984 (vertaling door R. Buitenrust Hettema-van Coevorden, van: P.E.T. Parent Effectiveness Training, Effectiveness Training Intl, Solana Beach USA, 1970).

Jane Hansen, Marie Powers, Bestemd voor intimiteit – Gods prachtige blauwdruk voor man en vrouw, Bread of Life, Vlissingen NL, 2000; ISBN 90-75226-27-6 (vertaling door Maria J. Neeteson, van: Fashioned for Intimacy, Regal Books (Gospel Light publ.), Ventura California USA, 1997; ISBN: 0830723218).

Jack Hayford, Hunkeren naar Gods volheid, Gideon, Hoornaar NL, 1991 (vertaling door Hans Cornelander, van: A passion for fullness, Word, USA, 1990).

Judith Lewis Herman, Trauma en herstel – de gevolgen van geweld van mishandeling thuis tot politiek geweld, Wereldbibliotheek; ISBN: 90-284-1653-6 (vertaling van: Trauma and Recovery: From Domestic Abuse to Political Terror, Basic Books, Reprint edition, 1993; ISBN 0465087663; Rivers Oram Press/Pandora List edition, 1998; ISBN: 0863584047; (2001 edition: ISBN: 0863584306)).

Joyce Huggett, Samen één – groeien in je huwelijk, Verbo-reeks, Kok Voorhoeve, Kampen, 1996; ISBN 90-297-1347-X; (vertaling, door Barbara Makkinje, van: Two into 1: Growing in christian marriage, Inter Varsity Press, Leicester, England, 1981).

Joyce Huggett, Creative conflict – how to confront & stay friends, IVP, Downers Grove Ill USA, 1984.

Joyce Huggett, Listening to Others – hearing their voice, Hodder & Stoughton, London, 1988; ISBN 0-340-64171-1

Brennan Manning, Kind aan huis – Verlangen naar intimiteit met God; Navigator Boeken, Driebergen; ISBN: 9076596417 (vertaling van: Abba's Child – the cry of the heart for intimate belonging, NavPress, Colorado USA, 1994).

Tom Marshall, Betere Relaties – hoe nieuwe relaties groeien en beschadigde relaties hersteld kunnen worden, Shalom Books, Putten. ISBN 90-73895-07-3 (vertaling van: Right Relationships – a Biblical foundation for making and mending relationships, Sovereign World, Chichester, GB, 1989; ISBN 1-85240-034-X).

Floyd McClung jr, Vader maak ons één, Gideon, Hoornaar NL, 1987; ISBN 90 6067 419 7 (vertaling door Inge Cassidy, van: Father make us one, 1986).

Alan Loy McGinnis, Wegen tot vriendschap, Serie Pastorale Handreiking, Voorhoeve, Den Haag NL, 1982; ISBN 90 297 0705 4 (vertaling, door J.G. Mees, van: The Friendship Factor, Augsburg, Minneapolis MN USA, 1979; ISBN 0-8066-1711-X).

Henri J.M. Nouwen, In de naam van Jezus – Over pastoraat in de toekomst, Oase - Lannoo, Tiel B, 1989 (vertaling door Margreet Stelling, van: In the Name of Jesus - reflections on Christian leadership, Crossroad, New York USA, 198x).

John Ernest Sanders, The God Who risks – A theology of providence, IVP, Downers Grove Illinois, 1998.

Paul D. Stanley, J. Robert Clinton, Connecting – The mentoring relationships you need to succeed in life, Navpress, Colorado Springs, USA, 1992. ISBN 0-89109-638-8.

Deborah Tannen, Dat bedoelde ik niet – hoe taal relaties maakt of breekt, Ooievaar Pockethouse (Prometheus / Bert Bakker), 1995 / 1992 (vertaling door Trudy Schermer-Lodema van: That's not what I meant, USA, 1986).

Anna A.A. Terruwe, Geef mij je hand – over bevestiging, sleutel van menselijk geluk, De Tijdstroom, Lochem NL, 1972.

Anna A.A. Terruwe, De liefde bouwt een woning, J.J. Romen & Zonen, Roermond NL, 1971.

John Townsend, Hiding from Love (We all long to be cared for, but we prevent it by –) – How to change the withdrawal patterns that isolate and imprison you, NavPress, USA, 1991 / Scripture Press, Amersham-on-the-Hill Bucks England, 1992. ISBN 1-872059-68-6. (zal dit jaar ook in een Nederlandse vertaling verschijnen)

Lori A. Varick, Designed for dependency - moving from emotional isolation to intimacy, Emerald Books, Lynnwood Washington USA, 1994.

Téo J. van der Weele, Zegenend Helpen – Een studie over het zegenen van hulpvragers als onderdeel van pastorale zorg, eigen uitgave van de auteur, Harderwijk NL, 1991; ISBN 90-800936-1-0.

Téo van der Weele, Vrede doet bloeien, Importantia, Dordrecht NL, 2002 (ook beschikbaar in het Engels, Duits en Fins).

Janet Geringer Woititz, Struggle for Intimacy, Health Communications, Deerfield Beach Florida USA, 1985.

Artikelen en webpagina's

(een selectie; de elektronische versie van dit artikel op www.12accede.nl bevat meer verwijzingen):
 Maria Krysan, Kristin Moore, Nicholas Zill, Identifying Successful Families: An Overview of Constructs and Selected Measures, Child Trends Inc. / U.S. Dept. of Health & Human Services, May 1990.
 Dit degelijke Amerikaanse onderzoeksrapport zegt dat de 9 belangrijkste kenmerken van gezonde gezinnen zijn:

1. **frequente, open en eerlijke communicatie**
2. **bemoediging** van individuele gezinsleden
3. **commitment (trouw)** aan het gezin (team-geest)
4. **religieuze oriëntatie / geestelijk welzijn** (als basis voor moraal)
5. **sociale verbondenheid / openheid** naar de buitenwereld
6. **flexibiliteit**; in staat zijn zich aan te passen
7. **waardering tonen**
8. **duidelijke rollen**
9. **tijd samen** (o.a. leuke dingen doen samen)

F.W.A. Boeckhorst, Genre, plot en verteller als systeemtherapeutische scharnierpunten
 Hoewel de hoofdboodschap van dit artikel ergens anders over gaat, heb ik het hier opgenomen, omdat deze auteur ook "Twee kernthema's in relatiënarratieven" ziet: "de strijd om invloed en het verlangen naar intimiteit" (p.2).

De relatie tussen luisteren en onze dialogische natuur komt naar voren in het artikel: 'Van monoloog naar dialoog', door Barbara Krasner, op de Vlaamse Contextuele Hulpverleningssite van Leren over leven.

David Epston, A format of questions for an alternative version of a problem's relationship to a couple's relationship, Gecko: a journal of deconstruction and narrative practice (Dulwich Centre Publications), Adelaide, 1997, Vol.1.

Peter Rober (KERN Vzw. BE), Dissociatie, Hechting en Therapeutische Verhalen: Een casus.
 Frank Baird, 'A narrative context for conversations with adult survivors of childhood sexual abuse', Progress – Family Systems Research and Therapy, 1996, Vol. 5, Encino CA: Phillips Graduate Institute, pp.51-71.

In het **Discipleship Journal** van de Amerikaanse tak van de Navigators, vond ik een aantal parels betreffende communicatie (alle dus in het Engels). Deze zijn alle aan te klikken in de elektronische versie van dit artikel op www.12accede.nl.

Islam versus Christ ongewone aanval o

De belangrijkste christelijke leerstellingen zijn in strijd met de islamitische theologie. Verdedigers van de islamitische leer ontkennen o.a. de harmonie en de nauwkeurigheid van de Bijbel. Vooral de leer van de Drie-eenheid en de Godheid van Christus zijn daarbij belangrijke onderwerpen. Christelijke apologeten (verdedigers van de leer) moeten zich ervan bewust zijn dat de Moslims de Koran als ultieme autoriteit zien. En voorts dienen zij de verborgen bezwaren van Moslims tegen de Drie-eenheid en de Godheid van Christus zien te ontmaskeren. Ze dienen zich te weer te stellen tegen de stellingen van het unitarisme: de leer dat God maar één Persoon kan zijn, en de verkeerde interpretaties van de Drie-eenheid kunnen weerleggen. Dit houdt in dat de leer van de Drie-eenheid onverlet laat dat het christendom monotheïstisch is. Het centrale twistpunt is de stelling dat God één is. Betekent dit nu dat God één Persoon is of één in zijn? Moslim-apologeten gebruiken de Bijbel om de vermeende tegenstrijdigheden in de leer aan te wijzen, maar Christenen moeten kunnen uitleggen waarin de samenhang van Gods Woord en de waarheid over de Drie-eenheid ondersteund worden.

Discussie

Het beantwoorden van vragen voor een publiek is vaak moeilijk. Toen ik in mijn eerste debat verwickeld was met een Moslim-apologet, vroeg ik me af wat voor vragen de vele Moslems voor mij in petto hadden. Ik hoefde niet lang te wachten. De eerste vraagsteller hield eerst een betoog van drie minuten voordat hij met zijn vraag kwam: "Was Jezus een blanke, of donkere man?". Mijn antwoord had heel wat minder tijd nodig dan de vraagstelling: "Hij was volgens de Bijbel een Jood uit Israël". De volgende vraag was wat concreter.

Moslim: "U zegt dat Jezus onze Schepper is?"

James White: "Ja".

Moslim: "En u zegt dat Jezus een man was die op de aarde liep?"

James White: "Ja, het Woord is vlees geworden".

Moslim: "En hij was een echt mens, zegt u?"

James White: "Voor 100%".

Moslim: "Dat betekent dat Jezus voedsel at, dat door zijn lichaam ging, en dat het daardoor onheilig is; hoe kon Hij dan God zijn?"

Als je vragen van je toehoorders beantwoordt weet je nooit wat je kan verwachten, maar ik was zeker niet voorbereid op een dergelijke tegenwerping. Mijn antwoord was direct gericht tegen de verkeerde veronderstelling dat de natuurlijke lichamelijke functies per definitie onheilig zouden zijn. Deze discussie illustreert een

van de belangrijkste problemen die we hebben in de uitleg van de waarheid van de drie-eenheid, en de daarmee verbonden leer van de godheid van Jezus Christus. De onderwerpen die voor ons van het grootste belang zijn, zijn voor Moslims lang niet zo belangrijk en andersom.

Westerse islamitische apologeten

Hoewel het conservatieve islamitische geloof van Moslims in islamitische landen en van die in westerse landen hetzelfde is, zijn hun apologetische methoden anders. Moslims in islamitische landen kunnen 'het zwaard' (of in hedendaagse termen 'het geweer') gebruiken om een debat te

'winnen' tegen ieder systeem dat in strijd is met ieder element in het islamitisch geloof. Veel islamitische landen leggen boetes op of nemen ieder die zich 'schuldig' maakt aan kritiek tegenover Mohammed, de Koran of de leerstellingen van het islamitische geloof, gevangen. In sommige landen staat hierop de doodstraf. De straffen komen overeen met de leer van de Koran.

'De straf voor hen die oorlog voeren tegen God en zijn profeet en die verwarring stichten in het land, is de dood of de strop of het afhakken van een hand aan de ene zijde van het lichaam en een voet aan de andere, of verbanning' (Sura 5: 33-34). 'Dus vecht tegen hen, net zo lang tot alle tegenstand beëindigd is en de gehoorzaamheid aan God volledig is' (Sura 8: 39).

Het verspreiden van een ander geloof, in het bijzonder van een geloof dat het islamitische geloof bestrijdt (zoals het historische, bijbelse, christelijke geloof) wordt vanuit deze optiek bekeken. Het verklaren dat Jezus Christus opstond uit de dood en dat de redding alleen door Hem te vinden is, is hetzelfde als het ontkennen van het hart van het islamitische geloof, dat Mohammed Allah's profeet is, en de Koran Gods woord. Als de Islam de macht krijgt in een cultuur, stopt de apologetiek (verdedigingsleer), en wordt de gewapende macht het laatste argument. In de westerse cultuur echter is er nog steeds een mogelijkheid voor dialoog en debat. Islamitische apologeten worden dan gedwongen op dezelfde wijze te argumenteren. Ze dienen aan te tonen dat Mohammed de werkelijke profeet is en het christelijke standpunt van de Persoon van Christus onjuist is. Moslim-apologeten in een westerse cultuur betreden een pluralistische gemeenschap, die nog steeds veel christelijke elementen bevat, zelfs al heeft de overgrote meerderheid van de burgers de goddelijke waarheden, waarop deze elementen in eerste instantie gestoeld waren, verlaten. Dit heeft tot gevolg dat de conservatieve Islam een vorm van apologetiek ontwikkeld heeft met een aantal onverwachte 'haken en ogen'. Ten dele is de apologetische focus gericht

endom, een p de 'Drie-eenheid'

“Hij was volgens de
Bijbel een Jood uit
Israël”

op de verdediging van Mohammed en de Koran, maar in de meeste gevallen is hun apologetiek een antichristelijke polemieek, die gericht is op de ontkenning van de leer van de Drie-eenheid en de Godheid van Christus en van Zijn opstanding. De volgende studie stelt ons in staat antwoorden te geven op deze specifieke apologetische uitdaging.

Sleutelbegrippen

Wat zijn nu de belangrijkste onderwerpen die vorm geven aan de islamitische apologetische uitdaging? Allereerst: autoriteit. Alhoewel Moslim-apologeten de Bijbel citeren, ontkennen ze haar ultieme autoriteit en samenhang en plaatsen ze de Koran als hoogste autoriteit boven alles. Ten tweede: de aanname van het unitarisme. Achter alle argumenten tegen de Drie-eenheid zit vaak de onverdedigde aanname van het unitarisme. Deze vooronderstelling moet aan het licht gebracht en aangevallen worden. Ondanks het feit dat ze de waarheid van de Schrift ontkennen, zijn Moslim-apologeten nogal snel om deze te

citeren, hoewel ze dit slechts zelden doen met de kennis van de historische en grammaticale context.

Autoriteit

De leer van de Drie-eenheid is een bijbelse leer (1), welke alleen afgeleid is van de Bijbel. Als islamitische apologeten zich kritisch uitlaten over deze leer, aanvaarden ze niet de fundamentele verbintenis van de autoriteit en betrouwbaarheid van de Heilige Schrift die voor deze leer de aanleiding gaf. Christenen moeten daarom uitleggen waarom zij geloven dat de Bijbel het Woord van God is en waarom ze geloven dat het tot op de dag van vandaag nauwkeurig bewaard gebleven is. Zelfs als een discussie over de Drie-eenheid niet leidt tot overeenstemming over de nauwkeurigheid van een tekst in de Bijbel, moet het feit dat we de gehele Bijbel willen laten spreken van het begin af aan benadrukt worden. We zullen zien dat

de belangrijkste reden waarom Moslims sleutelbegrippen zoals de Drie-eenheid ontkennen, hun onwil is om de Bijbel zelf in staat te stellen zijn eigen theologie te definiëren. In plaats daarvan worden islamitische onderwerpen in een bijbeltekst geïnterpreteerd, wat leidt tot ernstige fouten. Het is ook belangrijk om te weten dat, hoewel de Koran zich niet direct uitspreekt tegen de leer van de Drie-eenheid, het tegelijkertijd de leer niet begrijpt. Doordat dit zo is, en doordat de Koran gezien wordt als de hoogste autoriteit voor een Moslim, worden Christenen met een echt probleem geconfronteerd. Veel Moslims willen niet dat dit historische begrip van de Drie-eenheid van de Koran in een discussie beproefd wordt. Soms komen we in een vreemde positie terecht waarin ons verweten wordt, dat wat we verdedigen, helemaal niet de leer van de Drie-eenheid is! Er wordt dan gezegd dat de leer door de eeuwen heen door Christenen veranderd is om het gemakkelijker te kunnen verdedigen. Wat zegt de Koran over dit interessante onderwerp? Let goed op.

Sura 5:72-73, 75, 77 zegt:

‘Er zijn onbetrouwbare mensen die zeggen: God is de Christus, zoon van Maria. Maar Christus heeft alleen gezegd: “O, kinderen van Israël, aanbid God die mijn Heer en uw Heer is”. Wie echter zichzelf associeert of vergelijkt met God zal de toegang tot het paradijs ontzegd worden en zijn woonplaats zal de hel zijn, en deze zondaren zullen niets hebben om geholpen te worden. Het zijn zeker ongelovigen die zeggen: “God is de derde van de Drie-eenheid”, want er is geen andere God dan die ene. En als ze niet terugkomen op hun woorden, dan zullen degene die volharden in ongelof een helse straf ondergaan.... De Christus, de zoon van Maria was een apostel, vele apostelen waren vóór hem en na hem, en zijn moeder was een vrouw van de waarheid. Ze aten beiden als mensen hetzelfde voedsel. Let op hoe we de mensen duidelijke aanwijzingen geven en let op hoe ze zwerven en dwalen... Vertel hun: “O, mensen van het boek, ga niet over de grenzen van je geloof heen en volg niet de wensen van een volk dat al eerder gedwaald heeft en anderen heeft laten dwalen, die van het rechte pad afraakten”’.

Als je deze tekst goed begrijpt, dan is de inhoud: een persoon die gelooft in de Godheid van Christus is onbetrouwbaar. De tekst neemt aan, maar bewijst niet het gedachtegoed van het unitarisme, dit is de leer die het verschil van de goddelijke personen ontkent, en aanneemt dat God slechts bestaat uit één Persoon. De tekst uit Sura 5 citeert de woorden van Jezus in Joh. 20:17, maar die worden vervolgens onzorgvuldig geïnterpreteerd. In Joh. 20:17 staat: “Houd Mij niet vast, want Ik ben nog niet opgevaren naar ..... Mijn Vader en uw Vader, naar Mijn God en uw God”. Hoewel de auteur van de Koran deze tekst bedoelt als een ontkenning van

de Drie-eenheid, zijn deze woorden echter een ontkenning van allerlei modaliteiten, en niet van het historische geloof in de Drie-eenheid zelf (4). De Islam leert dat het geloof in de Drie-eenheid synoniem is met godslastering en afgoderij. Het laat tegelijk zien hoe belangrijk dit onderwerp in het islamitisch geloof is, want het verdoemt aanhangers van de Drie-eenheid met de toevoeging dat niemand daar kan helpen. Er is geen vergeving voor een dergelijke ernstige zonde. Deze claim is echter het bewijs dat de Koran geen geïnspireerd document is, want het is overduidelijk dat de auteur niets van de leer begrijpt, een leer die al sinds eeuwen onderwezen was (5). De stelling dat God de derde van de Drie-eenheid is, is een misinterpretatie van de leer van de Drie-eenheid. De Vader, noch de Zoon, noch de Heilige Geest is een derde God. Ieder is volkomen God. Gods zijn kan niet verdeeld worden. Hij is enkelvoudig. Dat wil zeggen: niet samengesteld, niet bestaande uit gedeelten, en onzichtbaar. De auteur van de Koran suggereert dat de aanhangers van de Drie-eenheid dat zouden ontkennen. Iemand die beweert dat God eenderde van de Drie-eenheid is zou inderdaad een ‘ongelovige’ zijn, maar net zo goed zou zo iemand een ongelovige in de leer van de Drie-eenheid zijn. De Moslimgeschriften doen geloof in de Drie-eenheid overkomen als een geloof in de opdeelbaarheid van God, want hoe anders zou zo iemand geassocieerd kunnen worden met afgoderij? In de Bijbel staat: Er is geen andere God dan de enige God. De Koran leert dat de Drie-eenheid God opdeelt en daardoor zijn eigen begrip van monotheïsme (Tauhid in de Koran genaamd) geweld aandoet. Moderne Moslim-apologeten herhalen dit steeds weer als hen duidelijk wordt gemaakt

dat de leer van de Drie-eenheid in al zijn klassieke uitdrukkingen en interpretaties begint en eindigt met de aanname van de ondeelbaarheid van Gods wezen en de absolute waarheid van het monotheïsme, dan is het antwoord dat de Koran anders leert en dat de Moslim-apologeten de definities moeten herzien. Dit brengt ons weer terug op het onderwerp autoriteit, en het feit dat de Koran de leer van de Drie-eenheid verkeerd interpreteert, wat weer waardevol apologetisch gereedschap is om de werkelijke status van de Koran aan te geven, die immers beweert een goddelijke openbaring te zijn.

Een verkeerde interpretatie van de Bijbel door de Koran

De teksten in de Koran gaan dan verder met de beschrijving van wat een ‘pijnlijke’ straf voor diegenen die volharden in het ‘ongeloof’ moet zijn. Ongeloof staat voor geloof in de Drie-eenheid. Het is ongeveer hetzelfde om vrijpostig te beweren dat Christus slechts een apostel is of, zoals in een andere vertaling, slechts een ‘boodschapper’ (6). Deze bewering ontkent duidelijk Jezus’ Godheid. De Koran heeft de verkeerde gedachte dat Christenen van Jezus en Maria twee verschillende goden maken, als aanvulling op de ware God. Let op:

“En als God zou spreken: O, Jezus, zoon van Maria, zeg je tegen de mensen: Aanbidt mij en mijn moeder als twee godheden apart van God, dan zal Jezus antwoorden: Halleluja. Zou ik kunnen zeggen waar ik geen recht heb om te kunnen zeggen? ....Ik heb niets anders tegen

Moslim apologeten baseren hun argumenten tegen de drie-eenheid op de vóóronderstelling van het Unitarisme.

ze gezegd dan wat U me bevolen heeft. Aanbidt God, mijn Heer en uw Heer” (Sura 5:116-117).

Het is gemakkelijk te begrijpen waarom Mohammed hierdoor verward raakte. Toen Mohammed rond de zevende eeuw Jeruzalem bezocht, ontdekte hij een grote toewijding aan Maria. Als je dit combineert met een onbegrip van de christelijke leer en bijbelse openbaring, en een niet-weerlegde aanname van het unitarisme (zie verder in dit artikel) dan kan Mohammed alleen maar christenen gezien hebben die een vorm van polytheïsme praktiseerden, met Jezus en Maria als extra goden. Mohammed beweerde dat Jezus en Maria menselijk waren omdat ze voedsel aten. Hij nam aan dat iedereen wel begrijpt dat God dit niet doet en niet kan. Natuurlijk begrijpt de Christen, die gelooft dat Jezus Christus 100% God is én 100% mens, dat een dergelijke bewering onbegrijpelijk is. Het is een moeilijke taak om deze waarheid te communiceren met Moslims, die de fouten volgen, die de stichter van hun religie vele eeuwen geleden maakte.

De vóóronderstelling van het unitarisme

Het volgende aspect van de discussie met een Moslim over de leer van de drie-eenheid heeft te maken met een probleem waar Christen-apologeten vaak mee te maken krijgen, namelijk fouten die gemaakt worden door onbijbelse voorstellingen rondom de twee naturenleer van Christus. Iedereen die wel eens in discussie geweest is met een Jehova's Getuige,

kent het belang van het vasthouden aan bijbelse voorstellingen. Veel van de zogenaamd sterkste aanvallen op de Godheid van Christus berusten op het verwarren van de Goddelijkheid en de menselijkheid van Jezus in zijn vleesgeworden gedaante op aarde, maar ook over de relaties tussen Vader, Zoon en Heilige Geest. Het eerste wat van belang is, is de bij Moslims is de

altijd aanwezige vooronderstelling van het unitarisme. Het overgrote deel van hun argumenten berusten op een vrij simpele formule: 'God is één. Daarom kan God niet drie zijn'. Wat is nu de onderliggende aanname van deze stelling? Dat is de aanname dat, omdat God één wezen is, het niet gedeeld kan worden door meer dan één persoon. Men beweert dat, als we de eenheid van Gods wezen, Gods zijn, bevestigen, we dan vanzelfsprekend ook de enkelvoudigheid van Zijn persoon aannemen. Trinitarisme, echter, bevestigt dat Gods zijn één is, maar houdt vol dat het niet betekent dat drie heilige personen volledig deel van dat wezen zouden kunnen zijn. Unitarisme begaat een interpretatie fout door te blijven volharden dat de bewering dat God één is, betrekking heeft op het 'zijn' én de 'persoon'. De Moslim herhaalt de woorden van Deut. 6: 4: "De Heer uw God is één", terwijl hij aanneemt dat het gaat om zijn wezen én één persoon, terwijl het in feite alleen betrekking heeft op Gods zijn. Christenen moeten het verschil verduidelijken tussen 'zijn' en 'persoon' en de verkeerde vooronderstelling van Moslims steeds bespreekbaar maken, want die zal steeds weer de kop opsteken bij de pogingen van Moslims om bijbels 'bewijs' tegen de leer van de Drie-eenheid of de Godheid van Jezus te produceren. Wezen of zijn heeft te maken met wat iemand is, persoon heeft te maken met wie iemand is. Mensen zijn ieder op zich te onderscheiden als alleen één 'wat' en één 'wie'. Gods wezen echter is niet beperkt door tijd en ruimte zoals wij zijn. Drie goddelijke en eeuwige personen, de Vader, de Heilige Geest en de Zoon zijn allen volledig deel van Gods wezen. Eén 'wat' en drie 'wie' s. Je moet er maar niet van uitgaan dat een Moslim ooit dat onderscheid heeft horen uitleggen, maar zelfs dan moet je deze boodschap nog verschillende keren herhalen 'totdat het muntje valt'. Het kan een heel frustrerende ervaring zijn, maar als we liefde voor de waarheid hebben, verslappen we niet. Het belang van verkeerde bijbelse voorstellingen, kan geïllustreerd worden

aan de hand van Joh. 17:3: "Dit nu is het eeuwige leven dat zij U kennen, de enige waarachtige God en Jezus Christus, die Gij gezonden hebt". Het argument dat de tegenstanders van de Drie-eenheid gebruiken is het volgende: Jezus, een man op de aarde, bidt tot God in de hemel. Hij onderscheidt zich van de Vader door God in de tweede Persoon aan te spreken, namelijk "U". En het belangrijkste is dat Jezus ontkent dat Hij God is door de Vader te noemen de enige waarachtige God. Hoe moet je tegen een dergelijke stelling ingaan? Natuurlijk kunnen Christenen de context aanhalen, vooral de duidelijke verwijzing naar de godheid van Christus in Joh. 17:5 (De heerlijkheid die ik bij U had, eer de wereld was). Dit is een sterk argument tegen de verkeerde interpretatie van Joh.17:3. In diepste wezen zijn het de interpretatie en vóóronderstellingen bij de uitleg die uitgedaagd en gecorrigeerd moeten worden. Let op het wankele fundament van de verkeerde interpretatie. Als de Vader de enige waarachtige God is en God een in zijn wezen is (dat wil zeggen: Hij kan maar één persoon zijn), dan kan Jezus niet God zijn. Als we de aanname van het unitarisme verwijderen, verdwijnt het gewicht van dit argument. Het is overduidelijk dat de Vader de enige echte God is, en er is niemand die beweert dat Jezus polytheïsme leert! Als de vóóronderstelling van het unitarisme uit de vergelijking verdwenen is, is de conclusie nergens op gebaseerd! Ja, de Vader is de enige waarachtige God, maar omdat het wezen van God niet beperkt is tot één persoon, kan Jezus op dezelfde manier ook God genoemd worden, omdat Hij volledig deel uit maakt van het goddelijke wezen (zie ook Joh.1:1, 17:5, Rom. 9:5, Titus 2:13).

De drie-eenheid is géén polytheïsme

Moslim apologeten baseren hun argumenten tegen de drie-eenheid op de vóóronderstelling van het Unitarisme. Dit wordt duidelijk als we sommige favoriete bijbelpassages, die Moslim-apologeten gebruiken, gaan bestuderen. Zo zijn citaten van zulke gedeelten zoals het Schema (Deut. 6:4) op dezelfde wijze te benaderen. Om Moslimgelovigen te helpen dit te begrijpen zou je uit kunnen leggen dat trinitarisme niet het tegengestelde is van monotheïsme. Je zou kunnen zeggen: het tegengestelde van monotheïsme is polytheïsme en we weten beiden dat polytheïsme verkeerd is. Waar de ander en ik van mening van verschillen is niet of er maar één waarachtige God is, maar of God beperkt is tot één goddelijke persoon of, zoals de Bijbel openbaart, tot drie goddelijke personen. Het is van belang de Moslim duidelijk te maken dat je niet op

verkapt wijze het polytheïsme uitdraagt (7).

Net zoals de natuur van de Drie-eenheid uniek is, zo is ook de natuur van Jezus Christus als volkomen God én volkomen mens uniek. Moslims houden vast aan het traditionele geloof dat uitsluit dat God ooit als mens zou komen. Allah zou zich nooit kunnen verenigen met zijn eigen schepping. Moslims focussen dan op de problematiek die zou ontstaan als God werkelijk in het vlees zou komen. Er zijn veel speculatieve vragen over Jezus' leven die het Woord van God niet beantwoordt. We weten bijna niets over hoe het leven van Hem als zondeloos persoon was. Of hoe Jezus zich gedroeg als kind (behalve dat Hij op twaalfjarige leeftijd Zijn Vader kende en de zaken van Zijn Vader). De eindeloze vragen van de Moslims hierover kunnen beantwoord worden met: Heeft de Schepper van alle dingen te weinig macht om te leven in Zijn eigen creatie als Hij dit wenst te doen? Is God niet in staat dat te doen? Is het voor een Moslim geloofwaardig om te zeggen dat Allah de macht heeft om het universum te creëren maar niet de macht om het binnen te dringen? Vraag hem of haar zich voor te stellen dat God deze macht niet heeft. Als deze vragen gesteld zijn, breng dan het onderwerp van de liefdevolle menswording ter sprake (Joh. 1:14-18, Fil.2: 5-11).

Inlegkunde

Inlegkunde is het tegenovergestelde van exegese. Inlegkunde is een betekenis aan een tekst geven die de auteur oorspronkelijk nooit bedoeld heeft. Exegese echter staat de tekst toe voor zichzelf te spreken, of anders gezegd: het probeert de bedoeling alleen uit de tekst te halen. Goede exegese neemt alles in overweging: historische achtergrond, letterlijke context, taal en grammatica. Door te exegetiseren toon je respect voor de originele tekst of voor de schrijver van de tekst. We tonen respect voor Gods Woord, door het zorgvuldig te behandelen en trachten te verstaan wat het ons zegt zonder eigen gedachten, tradities of wensen erin te leggen. Zoals gezegd, gebruiken de meeste Moslims 'bijbelse' argumenten tegen de leer van de Drie-eenheid. Waarschijnlijk geloven ze dat de Bijbel inconsistent en met zichzelf in tegenspraak is (8), met het gevolg dat ze niet de behoefte hebben een tekst ook te willen bekijken in het licht van andere gedeeltes die meer duidelijkheid geven op dat punt. Het is zo dat een belangrijk deel van hun interpretatie niet hierop gericht is

“Laten we respect tonen voor de tekst door deze in de juiste context te plaatsen”

maar op het superieur zijn van de leer van de Koran. Als dat het geval is, kun je het beste het als volgt benaderen: “Laten we dit gedeelte consequent interpreteren met de visie zoals de schrijver dit ergens anders uitdrukt” of “Laten we respect tonen voor de tekst door deze in de juiste context te plaatsen”. Populaire islamitische apologeten zijn meestal geen meesters in heldere exegese. In vergelijking met andere anti Drie-eenheid groepen is het materiaal wat je ziet op de meeste websites die de Islam promoten in de USA en andere westerse landen, zeer povertjes. Het leeuwendeel is verschrikkelijk gebrekkig op ieder niveau. Wilde kreten over beweerde tegenstellingen en fouten zijn ‘gemixt’ met de gebruikelijke argumenten tegen de onfeilbaarheid van de Bijbel, schijnbaar zonder enige herkenning en begrip van de problematiek van de door hen genoemde onderwerpen. Hoewel hun argumentatie slecht is, wil dat nog niet zeggen dat het daarom gemakkelijk te weerleggen is. Een heel gebrekkig argument kan net zo goed hardnekkig worden volgehouden als een goed argument. Een heel effectieve manier om het aantal te bespreken bijbelteksten beperkt te houden is om gelijk in het begin één van de meest voorko-

mende misverstanden op te helderen. Het merendeel van de teksten die een Moslim waarschijnlijk zal gebruiken bestaat uit verzen die het verschil tussen de Vader en de Zoon moeten aantonen. Teksten zoals in Kol. 1:1 waarin staat: door de wil van God een apostel van Christus Jezus, zullen ongetwijfeld de volgende conclusie opleveren: “Zie je wel dat Jezus niet God is” (gebaseerd op unitaristische vooronderstellingen). Dergelijke teksten kunnen worden weerlegd met de opmerking: Het bewijzen dat de Vader de Zoon niet is, impliceert niet dat je daardoor aantoon-

dat de Bijbel de Drie-eenheid niet leert, want dat is nu precies wat de leer van de Drie-eenheid ook zegt. De Vader is niet de Zoon, en aangezien de meest gebruikelijke titel in het Nieuwe Testament voor de Vader God is, en de gebruikelijke titel van de Zoon Heer is, zullen alle passages waar je mee aankomt mij alleen nog maar bevestigend mijn hoofd doen knikken. Dit kan het beste gedaan worden na twee of meer voorbeelden die in die richting worden aangedragen.

Jezus, mens én God

Een argument dat al in het eerder genoemd debat genoemd is, heeft betrekking op het verschil tussen God en mens. Dit zijn fundamentele begrippen in de Koran en de Bijbel. Het argument dat gebruikt wordt is gebaseerd op Joh. 8: 40: "Maar nu tracht gij Mij te doden, een mens, die u de waarheid gezegd heeft, welke ik van God gehoord heb, dit deed Abraham niet". Het argument is dan: Jezus noemt zichzelf een mens. We weten allemaal dat God niet een mens is en omdat Jezus een mens is, kan Hij onmogelijk God zijn (9). Deze ene overweging zou duidelijk moeten maken dat de Drie-eenheid een vergissing is. Een dergelijk argument is echter

een vicieuze cirkel.. Het is gebaseerd op de aanname dat Jezus niet God én mens zou kunnen zijn. Volgens het christelijke geloof is Jezus wel degelijk 100% God en 100% mens, maar dat wordt niet in dit gedeelte geleerd. Jezus was zeker een mens die de waarheid vertelde, maar volgens Johannes was Hij ook het eeuwige Woord dat vlees geworden is (Joh.1: 1,4). Hij zei van zichzelf dat Hij de grote IK BEN is die vóór Abraham was (Joh. 8:24, 58; 18: 5-6) en is door zijn naaste discipelen uitgeroepen tot onze Heer en God (Joh. 20:28). Johannes had niet de bedoeling door een zin, die uit zijn verband gerukt wordt, zijn getuigenis teniet te doen. Er zijn natuurlijk nog andere klassieke gedeeltes waar we op moeten reageren om duidelijk te maken dat Christus niet een 'lagere godheid' of slechts een schepsel is. Ook deze verzen worden vaak geïnterpreteerd zonder rekening te houden met de context: Joh. 14:28: "Want de Vader is meer dan ik", Joh. 20:17: "Mijn God, en uw God" en 1 Kor. 11:3": "God is het 'hoofd' van Christus". De goede apologet moet echter klaar zijn voor een eerlijke bijbelse verklaring van de relatie tussen de Vader en de Zoon gedurende de menswording (10) net als de rolverdeling tussen Vader, Zoon en de Heilige Geest bij de verlossing (11). Moslims hebben niet dezelfde geestesrichting bij het gebruik van bijbelcitaties als andere groepen, maar door steeds te vragen wat ze denken wat bepaalde verzen betekenen, kan men bij bepaalde vooronderstellingen het gesprek vervolgens de goede richting opsturen.

Verhef het Woord

Toen ik mijn slotbetoog hield bij mijn gehoor van Moslims en Christenen, vroeg ik de Heer me te leiden in het spreken van de waarheid, zodat de ongelovigen die daar waren, de waarheid zouden horen zoals Hij dat wenste. Ik benadrukte de bijbelse leer dat Jezus onze Schepper is (Kol. 1:15-17) en dat elke ademtucht, elke hartslag een gift van Hem is. Als het waar is wat de Bijbel zegt van Jezus Christus dan moeten we deze openbaring niet alleen geloven, maar ook de claim van Jezus op ons leven beantwoorden. Door Hem te onteren als slechts een profeet, zouden we Hem verachten, en zouden we dood gaan zonder te weten dat onze Schepper voor onze zonde de dood is ingegaan. Ik laat het Woord van God getuigen van de grootheid en majesteit van Jezus Christus en ik zal zo duidelijk mogelijk getuigen van de glorie van onze grote God en Redder, Jezus Christus (Tit. 2:13; 2 Petr. 1:1). Dat is het enige wat we kunnen doen, de waarheid spreken in liefde en het vertrouwen dat God zichzelf zal verheerlijken met de resultaten. Ik bid dat deze studie bijgedragen heeft aan

uw kennis van Gods Drie-eenheid en u aangemoedigd heeft, een standpunt in te nemen voor de waarheid als u daar zelf mee geconfronteerd wordt.

Door James R. White

CRI Christian Research Journal vol.25 nummer 4, 2003

Vertaald door Gerard Feller

Notes

- 1) Zie ook mijn artikel "Loving the Trinity", Christian Research Journal 21, 4 (1999) 21-25, 40-41.
- 2) Voor diegenen die betrokken willen zijn op Moslims in hun eigen omgeving: www.answering-islam.org
- 3) Ahmed Ali, Al-Qur'an: A Contemporary Translation (Princeton, NJ Princeton University Press 1994).
- 4) Modalisme ontkent het eeuwige bestaan van de drie Goddelijke Personen. Het reduceert de drie goddelijke Personen tot drie manifestaties van een persoon, of drie modes van een persoon.
- 5) Moslim-apologeten kunnen zich niet beroepen door eerdere controversiële standpunten over de drie-eenheid. Toen de Koran werd geschreven, was het onderwerp geregeld, en zullen de Christenen die met Mohammed contact hadden, dit zeker geweten hebben.
- 6) Amatul Rahman Omar en Abdul Mannan Omar, the holy Qu'aran (Qur'an): An Arabic Text-English Translation (Hockessin, DE (D.E.???): Noor Foundation Int. 2000).
- 7) Twee dagen na het debat in dit artikel tegen Hamza Abdul Malik, debatteerde ik tegen Robert Sabin over de drie-eenheid en gebruikten beiden de unitarische argumenten. In het tweede debat gebruikte ik de drie primaire bewijzen voor het eeuwige bestaan van de Zoon als Goddelijk persoon in relatie met de Vader: Joh. 1:1, Joh.17:5, Fil. 2:5-11. Zie ook www.aomin.org
- 8) In feite gebruiken de Moslim-apologeten de discussie over de drie-eenheid om hun werkelijke doel te bereiken, namelijk om de "tegenstrijdigheden" van de Bijbel ...
- 9) Mijn opponent gebruikte deze gedeeltes die Jezus identificeren als God door ze alle te ontkennen als een latere toevoeging aan de Bijbeltekst. Toen we hem uitdaagden dit te bewijzen, kon hij dit niet.
- 10) De Vader was in een hogere positie dan de Zoon, toen de Zoon zichzelf vrijwillig vernederde, zie Joh.14:28. Jezus als God én mens, een zondeloze mens (???), erkende de Vader als God
- 11) Een verdere uitwerking vindt u in mijn boek: The forgotten Trinity (Minneapolis: Bethany House,1998).

Aanbevolen: Jesus Christ a Mohammed? F.S. Coplestone (Fearn,Ross-shine:Christian Focus Publications, 2000) Hoofdstuk 14: Looking at the meaning of Trinity
Unitariërs zijn bestrijders van de Drie-eenheid de Triniteit Gods, in het bijzonder van de Godheid van Christus.

Grenzen in de hulpverlening

Mede door de toenemende integratie van veel alternatieve en mystieke behandeltechnieken in de reguliere gezondheidszorg, is er veel verwarring over wat kan en mag binnen de christelijke hulpverlening. Vaak is er verschil van mening over de vraag of iets occult of ethisch onaanvaardbaar is. Vaak zijn er ook 'grijze' gebieden waarvan de ene christen in zijn geweten toestemming heeft een methode of techniek te gebruiken, terwijl de ander daar veel meer moeite mee heeft. Het gaat hier niet in de eerste plaats om de wetenschappelijke criteria, of bewezen effectiviteit, maar in hoeverre een behandelmethode of medicijn gezien kan worden als een door God gegeven middel wat Hij kan zegenen ten behoeve van onze lichamelijke, psychosociale en geestelijke gezondheid. Hij is uiteindelijk onze Heelmeester (Ex. 15:26), en alles wat we moeten doen om bijbels gezien gezond te worden is afhankelijk van Zijn toestemming en zegen. In dit artikel zal ik enkele van die grenzen aangeven die ik in de afgelopen vijftientig jaar van zoeken naar een bijbels holistische hulpverlening gevonden heb, en die voor mij in mijn relatie met God heel belangrijk zijn. Natuurlijk besef ik dat dit slechts een begin is van een mogelijke opsomming van grenzen in bijbelse hulpverlening.

1) Grenzen in de diagnostiek

De diagnostiek is vaak nog belangrijker dan het verklaringmodel van een behandelmethode, omdat het ons denken over het mensbeeld en gezondheid raakt. Een belangrijke grens is: heb je in de diagnostiek onbijbelse overwegingen ten aanzien van God, mens of wereldbeeld nodig om tot een diagnose te komen? De Bijbel zegt dat vanuit een zilte bron geen zoet water kan opwellen (Jac. 3:11,12). Ons lichaam is immers een tempel van de Levende God, Zijn Geest woont in ons (Joh. 14:23; 1 Kor. 3:16).

1a) Dit geldt bijvoorbeeld voor de meeste vormen van klassieke en moderne acupunctuur. De polsdiagnostiek is het belangrijkste onderzoeksmiddel. Men moet zich sterk verdiepen in wat men intuïtief voelt in de polsslagen. Niet de frequentie en cardiogram zijn van belang maar men verdiept zich binnen de onbijbelse 'yin en yang' -leer in het polsvoelen. Het gaat om geestelijke krachten die gevoeld moeten worden en later via naalden, laser, stroom, stokjes of vingers gemanipuleerd worden in de therapie (zie verder bijbelse en medische bezwaren tegen acupunctuur).

1b) In de fysiotherapie wordt nog steeds massage gebruikt om zowel psychische, biologische en fysieke reacties teweeg te

brenge. Vroeger was massage in handen van de priesters die vanuit religieuze overwegingen contact hadden met hun goden, wat dan overgebracht werd op degene die gemasseerd werd. Meer nog zoals tegenwoordig magnetisme, reiki, touch for health wordt uitgeoefend met een duidelijk spiritueel aangrijpingspunt. Heeft iemand echter een ander verklaringmodel en masseert men met het doel de doorbloeding van de weefsels te verbeteren met daardoor genezingsbevorderende gevolgen, dan is daar niets mis mee.

1c) Gebruik van occulte hulpmiddelen in de diagnostiek. Denk aan astrologische kaarten of berekeningen, horoscopen, somnambulisme, wichelroedes, pendels, trance, drugs, iriscopie, helderziendheid, heldervoelendheid, 'openbaring'. Paragnosten gebruiken een haarlok, foto, of vingernagel als medium om spiritueel informatie te verkrijgen. Dit alles is in bijbels licht alleen maar te zien als toverij (Openb. 9:21, Hand. 19:19).

2) De persoon van de therapeut(e)

2a) Integratie van acceptabel en occult Zoals in de inleiding al is aangegeven heeft er de laatste jaren een grote integratie plaats gevonden van occulte middelen en methodieken binnen de reguliere zorg, zodat je als patiënt nauwelijks meer weet

of iemand een 'kosjere' therapie uitoefent of niet. Vroeger was dat duidelijk, maar tegenwoordig moet je niet gek opkijken als een psycholoog of maatschappelijk werker zegt: "Je bent wat gespannen, ik zal je wat rustig maken door je met reiki wat rust in te stralen". Zelfs als je bij iemand een kosjere therapie volgt is het nog van belang te kijken naar de persoon van de behandelaar. Als deze naast de geaccepteerde therapie ook nog andere occulte methoden in zijn hulppakket heeft, dan is de kans groot dat zelfs bij het uitoefenen van de geaccepteerde methode, hij of zij methodieken of instrumenten van de occulte therapieën integreert in de geaccepteerde therapie. Als je de mogelijkheid hebt om voor die kosjere therapie naar een christenhulpverlener te gaan wordt het gevaar van de integratie van goed en occult minder groot. Praktisch gezien kun je in de gele gids opzoeken of iemand met andere occulte therapieën bezig is. Men kan ook informeren naar christelijke hulpverleners bij christelijke instellingen zoals CMF (Christian Medical Fellowship), Lindeboominstituut, E.O.-nazorg, NVVCH, en Promise.

2b) Binding aan de persoon van de therapeut(e)
Speelt de therapeut(e) een meer dan belangrijke rol in de therapie? Een goede vakkennis en toewijding en professionaliteit van de therapeut zijn belangrijk voor iedere therapie. Ook is het zo dat de ene hulpverlener meer vaardigheden heeft dan de ander. Uiteindelijk hoort echter iedere vorm van hulp, zowel door de therapeut, de methode of de medicijnen, een middel te zijn in Gods handen. Zijn zegen en goedkeuring in welke vorm van hulp dan ook, moet centraal staan. Hulpverleners zijn slechts een middel in Zijn hand. Bij (sommige) occulte genezers zie je dat er bij patiënten een ongezonde binding ontstaat. Men vereert de persoon van de hulpverlener, wil er vaak naar terug en stelt zich meer dan afhankelijk op; men beziet de hulpverlener als een afgod. Dit

christelijke

In hoeverre kan een
medicijn gezien
worden als een
door God gezegend
middel?

zal uiteindelijk de zegen van God in de weg staan.

3) Grenzen binnen de lichamelijke hulpverlening

3a) Ontspanningsoefeningen

Er zijn globaal twee soorten ademhalings- en ontspanningsoefeningen. Eén, die zich vooral bezig houdt met structuren en mechanismen via het bewuste deel van de mens. Dit is bijvoorbeeld ontspanning zoeken via de meeste skelet- en houdingsspiereën, die bij langdurige stress in spanning verhoogd zijn. Deze spieren kunnen direct door de wil beïnvloed worden. Men gebruikt de fysiologie als verklaringsmodel. Een voorbeeld is de methode Jacobson. Men leert via het sturen van zenuwprikkelers de gespannen spieren aan te spannen en te ontspannen. Dit is controleerbaar door het meten van een EMG (elektromyogram). Het doel van deze methode is via de wil en het bewuste zenuwstelsel de rustspanning (residuspanning) in spieren te verminderen tot 'normale' proporties. Echter er zijn ook methoden van ontspanning die meer via het suggestieve systeem van de mens werken. Zo is er de in Nederland zeer populaire autogene training, een 'westerse' vorm van yoga, die het doel heeft het onwillekeurige systeem en zenuwstelsel te beïnvloeden. Zo moet je in deze methode je bloedvaten ontspannen of verwijderen, wat niet direct mogelijk is omdat de 'gladde' spiertjes in de bloedvatwand niet bewust door de wil direct

beïnvloed kunnen worden. Men moet zich allerlei zaken voorstellen die niets met de realiteit van de spanning te maken hebben. Het werkt volgens suggestie, autohypnose, met het gevaar dat mensen in de irrealiteit gebracht worden en geen contact meer hebben met de werkelijkheid nu, omdat die zoals we later in dit artikel zullen zien, gevormd wordt door ons vooral bewuste directe contactbewustzijn van ons lichaam.

3b) Adem)oefeningen

Hetzelfde geldt voor de ademoefeningen. Moet ik me, net zoals bij de yoga- ademoefeningen, voorstellen dat de adem die ik inadem door mijn gehele lichaam circuleert volgens Taoïstische en Hindoeïstische ideeën van hun mensbeeld? Dan treed ik in de irrealiteit omdat ik dit niet kan voelen. De adem- en houdingsoefeningen in de yoga hebben een duidelijk doel, namelijk los te komen van de realiteit van je lichaam om vervolgens met je geest uit je lichaam te vluchten en je te verbinden (yoga = juk) met de kosmische krachten. Daarmee stel je je door middel van deze oefeningen open voor de geestelijke gevallen machten.

In een christelijke setting zullen ademsoefeningen veel meer gericht zijn op wat je werkelijk kunt voelen als het gaat om ademtechnieken, frequentie of coördinatie van de ademhalingstechnieken. Hierbij volg je weer de fysiologie, die controleerbaar en meetbaar is. Door deze oefeningen bepaal je mensen ook veel meer bij de

realiteit van hun functioneren.

3c) Houdingsoefeningen

Naast de adem- en ontspanningsoefeningen zijn er ook verschillen aan te merken bij houdingsoefeningen. In de yoga heten dit asana's. Dit zijn spirituele houdingsoefeningen die statisch (isometrisch, d.w.z. heel lang in spanning vastgehouden) waardoor het houdings- en bewegingsapparaat overbelast wordt. Men kan bijvoorbeeld minutenlang (soms uren) in de vorm van een slang zitten en daarbij het kapsel, banden en spieren van het lichaam overbelasten, met een grote kans op artroseklachten. In deze houdingen die onnatuurlijke en onfysiologisch zijn,

identificeren de beoefenaars van deze oefeningen zich met hun goden, waardoor de houdingsoefeningen weer een middel worden tot het contact maken met goden. De oefeningen hebben dus allemaal het doel het lichaam in een 'kramp' te brengen waardoor men door middel van meditatie gemakkelijker uit het lichaam kan treden. Bovendien loopt men het gevaar van bloeddrukverhoging door het langdurig 'persen'. Ook de bekende 'kopstand' is in dit verband berucht. Bij een onfysiologische ademhaling kan door een 'vagusverschuiving' (veranderingen in het onbewuste zenuwstelsel) een collaps ontstaan, waardoor iemand flauw valt, in een shock komt en alle controle verliest.

3d) Gevoelsoefeningen.

Haptonomie, een therapie waarbij mensen weer leren hun gevoelens te (her)kennen en te benoemen, is een zeer nuttige methode, die een goede tegenhanger is voor het alleen maar rationaliseren van een bepaalde problematiek. Zeker als er tekorten in aanleg van het gevoelsysteem of trauma's aanwezig zijn is het goed met gevoelsoefeningen aan de slag te gaan. Ook hier kun je de door God gegeven scheppingsorde, net als bij bovengenoemde onderwerpen beschreven, weer overtreden. Men noemt dit de "haptische ruimte" betreden. Dit is het invoelen met je omgeving, het voelen op afstand. Veldman, de grondlegger van de haptonomie, introduceert tal van moeilijke begrippen, zoals de koinesthesie en de persensus (per = uitbreiden; sentire = tasten, voelen). De mens kan lichamelijke gevoels- en tastfuncties verlengen met niet - eigen lichaamsobjecten. Hierdoor worden ze in het omgaan als lichaamseigen beleefd. Als je bijvoorbeeld jaren niet geschaatst hebt en je trekt je schaatsen weer aan, dan herinnert het lichaam zich het gevoel van het gaan schaatsen. De haptonoom zegt dat je lichaam voeling heeft met je schaatsen. Dit door je tastzin te verlengen, dwars door de schaats heen. Deze technieken, die veel met bewegingsvoorstelling en coördinatie te maken hebben kunnen echter in de begeleiding overgeaccentueerd worden, waarna men zich gaat ontwikkelen in het praktiseren van paranormale vermogens, zoals het beheersen van materie (heldervoelendheid, telekinese en gedachtekracht!). Zo onderscheidt Veldman ook een transcensus (uitbreiding van haptische ruimte (gevoel) met levenloze voorwerpen, als wel levende wezens!). Natuurlijk beweer ik niet dat iedere gebruikte techniek meteen occult is. Maar de stap van "extreme bewegingsvoorstelling" tot het overschrijden van natuurlijke grenzen in de zin van het ontwikkelen van invoelend vermogen en oefenen van occulte vermogens is hier zeer klein. Deze

grens kan niet door niet-wedergeboren therapeuten herkend worden, net zo min als door vleeselijke gelovigen, omdat men fijngevoeligheid moet hebben om geestelijk te kunnen onderscheiden.

4) Grenzen van psychische hulpverlening

4a) Gebruik van visualisatie contra verbeelding

Visualisatie is het gebruik maken van mentale concentratie, geleide fantasie en verbeelding om specifieke doelen op fysiek, psychologisch, beroepsmatig, opvoedkundig of spiritueel niveau te verwezenlijken. Typische verschijnselen bij visualisatie zijn: 1) Ontspanning, 2) Meditatie (soms met een yoga-achtige gecontroleerde houding en ademhaling), 3) Het beoefenen van wilskracht, 4) Verschillende vormen van zelfhypnose, 5) Vertrouwen en geloof in een gids (of die nu menselijk zijn of van geesten), 6) Vertrouwen in het proces van visualisatie op zich. Visualisatie probeert de geest te programmeren tot het exploreren van innerlijke krachten en leiding. Het wordt vaak gebruikt in combinatie met een veranderde staat van bewustzijn (zoals die bijvoorbeeld kan ontstaan bij meditatie). Vaak worden er psychische bekwaamheden ontwikkeld, en probeert men contact te maken met de geestelijke wereld. Visualisatie wordt veelal beoefend om iets te scheppen uit het niets (een imitatie van God, je bent zelf god, dus je kunt zelf alles tot aanzijn roepen). Dit alles in tegenstelling tot verbeelding wat meer te maken heeft met ons talent voor creativiteit.

We ervaren allemaal bepaalde manieren van verbeelding en fantasie in ons leven. Verbeelding is een component van visualisatie maar moet ook op zich bestudeerd worden, apart van visualisatie. Met andere woorden, verbeelding of fantasie kunnen onderwerp van een nauwgezet wetenschappelijk en neutraal onderzoek zijn, maar ze kunnen ook gebruikt worden

in een breder metafysisch wereldbeeld. Verbeelding of fantasie is daardoor niet noodzakelijkerwijze hetzelfde als visualisatie. Visualisatie eist het beoefenen van wil en geloof in een kader van ontspanning, meditatie en vaak zelfhypnose. In het algemeen kunnen de typen van visualisatiemethodieken ieder op verschillende wijze met elkaar vermengd zijn. De 'onderdelen' van visualisatie bepalen hun 'succes', voor zover ze in een bepaalde context en wereldbeeld gebruikt worden, en daardoor worden de mate van effectiviteit en spirituele implicaties bepaald.

Christelijke visualisatie?

Veel Christenen gebruiken variaties van visualisaties. Hun argument is dat de kerk, door visualisatie af te wijzen, de creatieve verbeelding die legitiem is, 'platwalst'. We stimuleren creatieve verbeelding maar wijzen visualisatie af. Bepaalde mensen zijn door hun persoonlijkheid meer geneigd gebruik te maken van verbeelding dan anderen, bijvoorbeeld artiesten, therapeuten, bepaalde creatieve mensen enzovoort. De boeken van Jonathan Edwards zoals "Faithfull Narrative of the surprising work of God", of "The distinguishing marks of a world of the spirit of God, a treatise concerning religious affections" of de biografie van Edwards geschreven door Elizabeth Winslow, zijn in dit verband heel informatief. Het is duidelijk dat we de soorten van visualisatie die in dit artikel beschreven zijn, niet aanbevelen. De spirituele gevaren zijn overduidelijk. Dus als de kerk op enige andere wijze soorten van visualisatie wil aanvaarden zal het duidelijk het goddelijk gebruik van visualisatie moeten scheiden van het occulte gebruik. Hoe moet een Christelijke therapeut die 'de innerlijke Jezus' gebruikt als gids, vriend en adviseur zijn cliënt beschermen tegen spiritisme?

4b (Zelf) hypnose

Hypnose is een op slaap of trance gelijkende toestand van een verlaagd bewustzijn, en daardoor een veranderde bewustzijnsstructuur, waardoor het kritische vermogen beïnvloed of beheerst wordt door een andere macht.

Dr. Francine Albach, een Amsterdamse psychologe zegt hierover: Hypnose is de laatste twintig jaar in de psychiatrie weer in zwang is gekomen. Steeds meer therapeuten maken gebruik van hypnotische technieken met de bedoeling mensen van hun psychische klachten af te helpen. Bij deze directieve gedragstherapie is hypnose gaandeweg een steeds grotere rol gaan spelen. Hypnose wordt hierbij gezien als een onderdeel van een behandeling en niet als therapie op zich. Hypnose wordt anno 1999 gebruikt bij de behandeling

van zeer veel uiteenlopende problemen, zoals fobieën, boulimie, anorexia, pijn, astma, conversiehypsterie en dissociatieve klachten. Ten eerste komen mensen tijdens hypnose in een bewustzijnstoestand, waarin het kritische denkvermogen op non-actief wordt gesteld. Van waakzaamheid is dan geen sprake meer. Een persoon, die in hypnose is, maakt gebruik van 'trancelogica' (zie Van Dyck, 1991, p. 100). In deze bewustzijnstoestand hebben mensen een tolerantie voor logische incongruentie (iemand was er bijv. vast van overtuigd, dat ze zou kunnen vliegen, als ze een geheim verraden had. Ze wist wel dat mensen niet kunnen vliegen, maar een hypnotiseur had haar geleerd dat 'verraders' wel zouden kunnen vliegen en zij was op dat moment een verrader). Men wordt aangespoord om de eigen fantasie als een betrouwbaarder houvast te gaan beleven dan God en Zijn Woord (Lees 2 Kor. 10:3-6, Fil. 4:4-8, 2 Kor. 4:4, 2 Kor. 11:3).

4c) Geleide fantasie

Fantasiereizen: een onschuldige klinkende naam voor allerminst onschuldige *hypnosetechnieken*. Een vluchtige blik op de hypnoseliteratuur toont al aan dat 'fantasiereizen' een wetenschappelijk erkende inleiding tot hypnose zijn. Ze worden door hypnotherapeuten gebruikt wanneer zij hun patiënten in een toestand van trance willen brengen. Daarbij moeten de patiënten zich ontspannen en zich voorstellen op een andere plaats (weide, strand, berg) te zijn dan waar zij zich momenteel met hun lichaam bevinden.

Maar *fantasiereizen* zijn nog veel meer: het zijn *technieken van astrale projectie*, d.w.z. zij zijn aanleiding tot reizen van de ziel buiten het lichaam (uittredingen) en zelfs tot astrale reizen. Er wordt mee beoogd dat men zijn eigen lichaam verlaat om naar een andere wereld of tijd te vliegen en te reizen. Dr. R. Franzke, orthopedagoog uit Hannover zegt:

Wie kennis neemt van de betreffende literatuur van de esoterica (de naar binnen gerichte werkelijkheid), zal het zonder enige twijfel moeten beamen: 'Fantasie-

reizen' zijn in werkelijkheid astrale reizen, d.w.z. reizen die buiten het lichaam plaatsvinden. Dit blijkt ook uit de toepasselijke formuleringen van de auteurs. Wanneer het gaat om de 'terugreis', dient men 'hierheen', 'in deze ruimte', 'in de groep' terug te komen, en tegenwoordig schroomt men niet te spreken van 'in je lichaam terugkeren'. Dat kan immers alleen wanneer je het eerst hebt verlaten! Wij noemen enkele voorbeelden van formuleringen die hierbij worden gebruikt:

- "En nu keer je weer in deze werkelijkheid en in je eigen lichaam terug".
- "Kom weer in dit lokaal en je eigen lichaam terug".
- "Kom terug in je lichaam en let op de verandering".
- "Keer dan langzaam weer in je lichaam terug, dat je als jouw eigen lichaam beschouwt... Je lichaam wordt lichter, je begint te zweven... En dan, heel langzaam, keer je weer tot de normale lichaamsgrootte terug".
- "Dan leerde ik om mijn lichaam te beheersen en kon ik snel en langzaam vliegen...".
- "En je geest kan vrij zweven. Je zweeft deze kamer uit en komt in een andere plaats".

Dat het hier beslist niet om onschuldige 'fantasiereizen' gaat, blijkt ook uit de talloze formuleringen die men hanteert ("Je hoeft niet bang te zijn"), evenals uit de zorgvuldige procedure om 'terug te keren'. Uitdrukkelijk wordt ervoor gewaarschuwd geen fouten te maken en altijd weer langs dezelfde weg terug te keren. Ook de waarschuwing tegen 'bijwerkingen' toont aan dat hier nog van alles mis kan gaan. Fantasiereizen zijn uitermate gevaarlijk en de zogenaamde droomreizen kunnen ware nachtmerries zijn. Dat blijkt uit de literatuur over dit onderwerp. Het op onachtzame wijze betreden van de spirituele wereld kan tragisch aflopen. Daar zijn slechte elementen, die in plaats van ons te helpen, ons schade toebrengen. Mij zijn gevallen bekend van mensen die als gevolg van onvoorzichtige contacten niet in staat waren om in onze wereld terug te keren, arbeidsongeschikt werden en/of zich onder psychiatrische behande-

ling moesten stellen ... " Zij ontmoeten daar monsters, slangen, spinnen en dergelijke wezens".

Iets dergelijks schrijft de magiedeskundige Ulrich: "Astrale wandelingen (kunnen) voor de onwetende zeer gevaarlijk zijn. Alle elementen van laag allooi, zoals demonen, geesten, zwarte magiërs zijn er alleen maar in geïnteresseerd om de zielenkrachten van de nietsvermoedende reiziger af te tappen en die voor hun eigen doelen te misbruiken".

Brennan wijst erop dat "de esoterische literatuur vol waarschuwingen staat dat reizen-buiten-het-lichaam de gezondheid in ernstige mate kunnen aantasten, tot aan hartaanvallen en beroerten toe. In ieder geval is het uiterst onaangenaam". Zelf had hij "het gevoel alsof hij waanzinnig zou worden en moest sterven". Een collega van hem schrijft dat "het een van de meest onaangename en beangstigende ervaringen is geweest die hij ooit heeft gehad".

Over de ernstige gevaren van de fantasie-reizen en verwijzingen naar de psychiatrie hebben mij ook jarenlange beoefenaars van Transcendente Meditatie bericht. De sjamanen- en heksenliteratuur toont aan dat reizen-buiten-het-lichaam bijna altijd horrortrips en ontmoetingen met agressieve en boosaardige horrorwezens zijn die iemand krankzinnig en geestesziek kunnen maken, de seksuele driften (van de kinderen!) kunnen stimuleren en vergroten, tot doodsvisioenen en zelfs tot de dood kunnen leiden, wanneer het lichaam levenloos achterblijft en de ziel niet meer in het lichaam kan terugkeren. "Als riskant gelden vooral cassettes en cd's, die de esoterische vakhandel over elk denkbaar thema aanbiedt. Wanneer men zulke tapes zonder begeleiding gebruikt ... bestaat het gevaar dat men uit de geïnduceerde droom- of waanwereld niet (!!!) of slechts ten dele de weg tot de werkelijkheid terug kan vinden".

4d) Dynamische meditatietechnieken, zoals Silva Mind Control

Jose Silva, geboren op 11 augustus 1914 te Laredo, Texas, was eigenaar van een reparatiewerkplaats van radio -en televisietoestellen. Daarnaast was hij geïnteresseerd in de opkomende psychologie. Als autodidact bestudeerde hij het werk van Freud, Jung en Adler. Uit zijn werk met elektronica was hij bekend met het feit dat de ideale stroomkring die met de minste weerstand of impedantie is, omdat deze het grootste gebruik maakt van zijn elektrische energie. Zou het brein van de mens ook effectiever werken als de weerstand ervan verlaagd zou zijn, vroeg hij zich af. Het menselijke brein produceert elektrische golven die door een encefalo-

gram (EEG) gemeten kunnen worden. Het ritme van deze energie wordt gemeten in trillingen (cyclussen) per seconde (C.P.S.). Hersengolven van 7-14 cps worden alfa-golven genoemd. Vanaf 14 en meer cps worden ze bètagolven genoemd, 4-7 cps zijn theta-golven en nog minder zijn de zogenaamde deltagolven. De zogenaamde meditatie-oefeningen zijn rechtstreeks overgenomen uit de yoga en transcendentie meditatie. Zoals: "Sluit uw ogen en kijk achter uw oogleden een beetje naar boven onder een hoek van twintig graden". Alleen bij deze stand zou het brein volgens Silva alfa golven produceren. "Tel langzaam met tussenpozen van ongeveer twee seconden van honderd terug naar één." Dan hebt u het alfa niveau al bereikt. Vooraf dient men het gehele lichaam te ontspannen. In navolging van de T.M. kunt u zich ook op het geluid van OM - AUMM concentreren, of op het gedreun van trommels, of door naar believen een sonoor Gregoriaans gezang te luisteren. Naarmate u dit steeds vaker doet, wordt het steeds gemakkelijker om de alfa toestand op te roepen. In S.M.C. termen: men komt gemakkelijker op "niveau". In deze toestand moet u leren visualiseren, dat wil zeggen, gedachten aanschouwelijk voorstellen. "Stel een projectiescherm op ongeveer 2 meter voor u. In het begin moet u zich eenvoudige dingen voorstellen, een sinaasappel of een appel. Concentreert u volledig op dit beeld in alle drie dimensies, de kleuren, details, geur enzovoort. U mag niet gespannen of geïrriteerd raken, dit zal u immers gelijk uit de alfa toestand brengen. Silva raadt in zijn boek "Alfatraining" een manier aan om sneller tot een bepaald "niveau" te komen. Naast vaak te oefenen om de hersenen in alfatoestand te brengen, raadt hij aan dit proces te conditioneren met een lichamelijke reflex (in N.L.P. -termen: ankeren of anchoring). Silva noemt het "verinnerlijken". "Breng uw duim en de eerste vingers van beide handen samen, en ga dan naar alfa niveau. Door deze bewustzijnsstoestand steeds te conditioneren met een lichamelijke reflex ontstaat er een soort afvuur-mechanisme. Silva geeft vier voorwaarden aan om scheppend te kunnen verbeelden.

1. Je moet wensen dat de gebeurtenis plaats vindt.
2. Je moet sterk geloven dat de gebeurtenis kan plaatsvinden.
3. Je moet sterk verwachten dat de gebeurtenis plaatsvindt. Dit is volgens Silva een subtiele wet. De eerste twee zijn eenvoudig en passief, de derde introduceert iets dynamisch. Het is mogelijk te wensen dat er iets gaat gebeuren, te geloven dat het kan gebeuren en toch niet te verwachten dat het gebeurt. Je wilt graag dat je

- chef morgen in een goed humeur is, je weet dat het kan, maar je bent er nog niet aan toe het ook te verwachten. Dat is dan ook de reden dat in de alfa toestand ook nog de visualisatietechnieken nodig zijn.
4. Volgens Silva kun je zo geen problemen scheppen. Je kunt volgens hem niet je chef iets doms laten doen, zodat hij ontslagen wordt, zodat je zelf zijn baan krijgt. Silva stelt: Als je "dynamisch" in alfa toestand werkt, ben je in contact met het "hogere intellect". En als je in alfa niveau bent kun je geen kwaad doen.

S.M.C. is te zien als een bewustzijnsverandering, die past in het New Age denken. Het wordt gepresenteerd als "een nieuwe weg", een regenboog, die de mens met het "hogere" verbindt en daarin doet opgaan. Het bewustzijn moet eerst op zichzelf gericht worden en moet dan opgaan in een hogere vorm van bewustzijn: "het hogere intellect". Hiervoor zijn tal van benamingen.

In het Hindoeïsme: "Het ik, het Atman, moet opgaan in het Brahman, het al". In de transpersonale psychologie (o.a. A. Maslow) zegt men dat men verder moet gaan dan zelfverwerkelijking (humanistische psychologie) en de grenzen moet overschrijden van "ruimte" en "zelf" door grenservaringen. Hierdoor zouden we komen in een ander bewustzijn en waarnemingsbereik. In de N.L.P. (zie Promise juli 1996) moeten we via het onderbewuste door middel van hypnose en aanverwante technieken gaan naar het collectief onderbewuste, zoals Jung dat geformuleerd heeft.

Deze bewustzijnsverandering of transformatie vereist een aantal kenmerkende fasen:

1. Instappen, initiëren: een openheid om alle "oude begrippen" en voorstellingen aan het wankelen te brengen.
2. Verkennen of exploreren: uitvoering geven aan het voornemen om van oude schema's af te zien en los te laten.
3. Verinnerlijken of integratie: zich losmaken van buiten en zich open te stellen voor de "leraar van binnen" (stille tijd, contemplatie).
4. Verwezenlijken of samenzweren: een volslagen wijziging van denkwijzen (paradigma's), waarmee het nieuwe bewustzijn bevestigd wordt en via een "missionaire visie" zo veel mogelijk wordt uitgedragen.

Rob Matzken wijst er in zijn New Age Handboek op dat dit een bijbelse initiatie is. De Bijbel leert dat wie in Christus is, een nieuwe schepping is, het oude is voorbijgegaan en het nieuwe is gekomen. In Rom. 12:1-2 lezen we over deze Bijbelse "transformatie", die net als het New Age denken viervoudig is:

1. Metanoia = anders denken, onberouwelijke inkeer tot heil (2 Kor. 7:10).
2. Epistrophe = ommekeer, verandering in richting, overstappen van de "brede" naar de "smalle weg" (Hand. 3:19).
3. Wedergeboorte door het Levende Woord van God. We zijn kinderen van God (1 Joh. 3:1).
4. Volheid van de Heilige Geest, waardoor we kunnen wandelen waardig onze roeping (Ef. 4:1-4) en de grote opdracht: discipelen maken uit de volken. (Matt. 28:19).

Om God te dienen hoeven wij echter niet eerst te transcenderen naar een hogere werkelijkheid. We dienen Hem in deze wereld, het is Zijn wereld. De Bijbel keert zich af tegen het zoeken van de mens buiten God en Zijn geopenbaarde Woord in Christus. Dat is de grote waarschuwing uit Deut. 28 tot en met 30 (Deut. 29:17-18; 30:17-18). In het Nieuwe Testament betekent geestelijk leven: het leven van Christus in ons, het leven door de Heilige Geest van God. De meditatie, die de Bijbel kent, schakelt nimmer de menselijke geest uit door deze “op nul te zetten”, integendeel. De Bijbel brengt de ziel tot rust voor God (zie Psalm 42 en 43) om van Hem te leren en door God Zelf, vanuit Zijn Woord, onderwezen te worden (zie Psalm 19 en 119).

Het denken van God gaat wel boven het denken van mensen uit (Jes. 55:9-11). Toch vernietigt dit het menselijke denken niet, maar brengt ons ijdele denken tot het doel, waarvoor wij geschapen zijn (Rom. 12:1-8). Het beste antwoord op al het verlangen één te worden met de “wereldziel” of ieder streven naar een hogere kosmische realiteit, vinden we in Col. 1:15-17: “Christus is het beeld van de onzichtbare God, de eerstgeborene der ganse schepping, want in Hem zijn alle dingen geschapen, die in de hemelen, en die op de aarde zijn, de zichtbare en de onzichtbare, hetzij tronen, hetzij heerschappijen, hetzij overheden, hetzij machten. Alle dingen zijn door Hem en tot Hem geschapen, en Hij is voor alles en alle dingen hebben hun bestaan in Hem”.

In tegenstelling tot de weg der S.M.C. naar een hoger of kosmisch bewustzijn, kent de Bijbel twee wegen: een weg der zondaars en goddelozen en de weg der rechtvaardigen (Ps. 1, Jes. 35). De mens wordt niet opgeroepen zijn eigen weg te zoeken. Die weg is niet een abstract iets, dat ieder maar experimenteel moet vinden, maar een Persoon. Jezus is de Weg, de Waarheid en het Leven, die ons door Zijn bloed verzoent met de Almachtige God, uit genade!

4e) N.L.P.
Het neuro-linguïstisch programmeren (NLP) (zie o.a. ‘Tovenaars van de 20ste eeuw’, pag. 266 t/m 277, en ‘New Age, esoterie en evangelie’, pag. 54 t/m 72) wordt gezien als een gereedschap om aan het onbewuste van de mens te werken en mensen een andere perceptie te geven. Op zich is het uiteraard niet verkeerd om een perceptie kritisch onder de loep te nemen, en een verkeerd beeld te veranderen. Het probleem bij NLP is dat men werkt aan het onbewuste. Niet alleen is de taalbeheersing een belangrijk onder-

werp, maar je kunt daarmee ook bepaalde typen mensen onderscheiden. Via trance probeert men door ‘tijdlijn-analyse’ buiten het lichaam te treden en de verkeerde dingen uit het verleden aan te passen of weg te halen, of de geschiedenis weer over te doen (change personal history). Men tracht zelfs onder trance de negatieve eigenschappen van de ouders te repareren (reparenting) of de toekomst buiten het lichaam te veranderen, eventueel zelfs in een volgend leven (change personal future).

Dit doet onwillekeurig denken aan wat men met de computer doet door programma-elementen te ‘deleten’ en andere elementen ervoor in de plaats te zetten. De mens wordt dan als een soort computer beschouwd. En dan komt men al snel in de virtuele, imaginaire, denkbeeldige, wereld. De mens zou zichzelf willen modelleren, bijv. volgens de eigenschappen van Einstein. Men zou de geest van Einstein kunnen aanroepen, maar dan kom je terecht op het demonische gebied van channeling en spiritisme. De volgende stap is dat de mens zich steeds meer lijkt te ontwikkelen als een wezen dat controle (autonomie) krijgt over zijn omgeving. De wereld lijkt steeds kleiner te worden, en de mens lijkt goddelijke eigenschappen als scheppingskracht, alomtegenwoordigheid te winnen, en beperktheden van zijn lichaam en bestaan te verliezen. Men gaat denken: “Ik ben god”.

4f) Samenvatting.
De realiteit wordt in het bewustzijn vooral ervaren door lichamelijke sensorische input van onze zintuigen. Men heeft contact met de werkelijkheid van nu. Verliest een mens contact met die werkelijkheid door lichamelijke technieken zoals beschreven in paragraaf 3 of de psychotechnieken in paragraaf 4 dan is de kans groot dat door

het betreden van de irrealiteit er geweld aangedaan wordt in de scheppingsorde van de verbondenheid van lichaam, ziel en geest, waardoor men grenzen overschrijdt die God gegeven heeft, wat bijbels gezien als toverij aangegeven wordt. In die positie is de mens een gemakkelijke prooi voor de boze.

De mens wordt overspoeld met een materialistisch, reductionistisch, symbiotisch en evolutionistisch wereldbeeld, waarin men zich steeds verder (af) ontwikkelt van het besef dat we in Gods wereld leven, en verantwoordelijkheid ten opzichte van Hem hebben af te leggen, hoe we met onszelf, de ander en Zijn schepping zijn omgegaan. Men heeft niet door, dat men steeds verder van de ware God afdwaalt. *Er ontstaat een identiteitscrisis, want het onderscheid tussen het ik en de rest van de wereld, tussen werkelijkheid en irrealiteit, tussen ruimte en grenzen van de tijd, vervaagt of verdwijnt steeds meer. Die crisis wordt nog versterkt als men gaat denken, dat men uit meerdere persoonlijkheden (vele identiteiten) bestaat.*

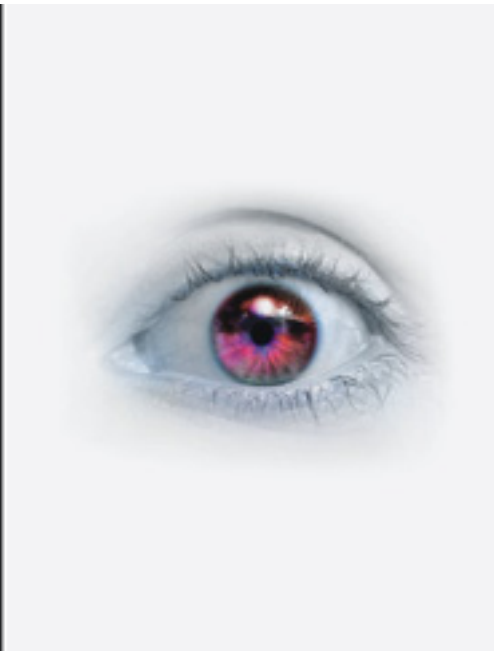
Mensen hebben geen gezonde bijbelse visie en evenwichtige balans tussen de aardse en geestelijke realiteit. Veel mensen leven in een schijnwereld waarin ze gevluht zijn met alle psychiatrische problemen van dien zoals: angsten, fobieën, depressies, (dwang)neuroses, schizofrenie of m.p.s. (meerpersoonlijkhedenstoornis. (hier wordt niet DIS bedoeld). Alle schijnbare en maakbare realiteit zal hen verder in een gecontroleerde antichristelijke wereldgeest doen vluchten of verder splijten in hun menselijke persoonlijkheid.

5) Grenzen van geestelijke hulpverlening

5a) Gaven van de Heilige Geest contra gaven van de boze
Gaven van God moeten voldoen aan de volgende criteria:

1. Alleen bij wedergeboren mensen (die deel aan de goddelijke natuur hebben), die de Heilige Geest ontvangen hebben, én een tweede restrictie: die op dat moment in staat zijn door de Heilige Geest gebruikt te worden (geen vleselijk leven, geen bewuste zonden etc.) (1 Kor. 12:7, Rom. 12:6).
2. Tot opbouw van de gemeente en verheerlijking van Jezus Christus. Dus niet voor commerciële doeleinden, beroepsgenezers of tot eer van zichzelf (Rom. 12:3-6, 1 of. 12:7 en 20).
3. De wonderen en de gaven kunnen niet altijd geclaimd worden door de mens, zoals bij occultisten, die zelf beschikken wanneer ze een gave gebruiken, bijv. op een spreekuur. 1 Kor. 12:11

zegt dat de mens niet daarover kan beschikken, maar de Heilige Geest gelijk Hij wil. De Heilige Geest beschikt over het tijdstip.

4. Gaven van God zijn in tegenstelling tot gaven van de satan niet vermoeibaar voor een mens. Een occultist moet zich altijd “opladen” met occulte dingen, zoals een magnetiseur die yoga of spiritisme of drugs gebruikt als oplaadmiddel. Na de pinkstertoespraak van Petrus kwamen 3000 mensen tot bekering (Hand. 2:41).
5. Wonderen, bijv. gaven van genezing, gebeuren altijd volledig en volkomen. God kent geen half werk. Bovendien zien we dat het accent ligt op geestelijke heling en wedergeboorte, en niet altijd op lichamelijke genezing.
6. Occulte “gaven” (paranormaal) zijn in vele gevallen overerfelijk en overdraagbaar, bijv. van vader op zoon of via voorgeslachten. Ook dit is niet Bijbels, gezien punt 1 + 3.

5b) Kwetsbaarheid van de mens

1. Tenslotte dient ook opgemerkt te worden dat wedergeboren gelovigen occult belast kunnen zijn en occulte gaven kunnen hebben. De Heilige Geest verbindt zich aan onze geest (Rom. 8:15-16). De boze geest bindt zich aan ons vlees en onze ziel (Gal. 3:1, 2 Tim. 2:26, 1 Tim. 5:15, Ef. 4:27, 1 Petr. 5:8, 1 Joh. 4:1-6, 1 Kor. 10:20, 2 Kor. 11:3-4) (een andere geest ontvangt).
2. Satans belofte aan Eva, dat zij als God kon worden, zou niet meer dan een holle frase zijn geweest als ze al over goddelijke krachten beschikte. Voor en na de zondeval van de mensheid is de mens beperkt in de mogelijkheden van zijn natuur. Toverij is proberen die geschapen grenzen te willen doorbreken

(terwijl dit niet kan). Het gevolg van deze zondige wils intentie is dat men een speelbal wordt van demonische machten. Deze willen dat de vrucht van de zonde, de totale versterking van de scheppingsnatuur van de mens, nog meer in de mens werkt.

3. Het is een bekend gegeven dat toverkrachten meer “vrij” komen als de mens nog meer scheiding maakt tussen lichaam, ziel en geest (bijv. door te vluchten uit het lichaam, uittredingen, zelfkastijding, ascese, zie eerder in dit artikel). En dat is precies in tegenstelling met het scheppingsdoel, namelijk eenheid en harmonie in relatie met God. De geestelijke ozonlaag wordt weggenomen zodat we kwetsbaar voor de geestelijke wereld worden. De mens wordt zo een medium voor de invloed van de boze en laat zo de geweldige mogelijkheden, die God op geestelijk terrein geboden heeft in Christus, liggen. Door geloof, uit genade (Ef. 2:8 - behouden zijn is een gave van God door het geloof, niet uit onszelf, net zoals alle gaven, anders is het geen gave) kan de mens nu deel krijgen aan de goddelijke natuur (2 Petr. 1:4) en zo door de Heilige Geest deel hebben aan de geestesgaven.
4. Daarbij dient opgemerkt te worden dat de Heilige Geest van een totaal andere rangorde en natuur is dan alle andere geesten. Dit omdat andere geesten (engelen) bijbels gezien schepingen zijn, begrenst door de natuur van hun schepping door de Heilige Geest. De Heilige Geest wordt niet begrensd zoals bij schepselen, omdat de Heilige Geest een goddelijke natuur heeft, die onbegrensd is. We zien bijv. ook dat vele wonderen door Mozes gedaan, niet door de tovenaars van

Egypte nagedaan kunnen worden. bijv. de derde plaag (Ex. 8:18). De mens nu heeft door het evangelie van Christus de mogelijkheid niet te zondigen (Rom. 8:13) en wedergeboren te worden en onlosmakelijk verbonden te worden met de Heilige Geest in onze geest (Rom. 8:15-16)

5. De Bijbel waarschuwt ervoor dat in het laatst der tijden bedrieglijke wonderen en tekenen de komst van de antichrist vergezellen. Deze wil de mensen de indruk geven God te zijn, maar krijgt daardoor steeds meer grip op de zielen van de mensen. In Openb. 18:23 wordt de toekomstige wereld getypeerd als het oude Babylon, waarvan gezegd wordt dat God het zal vernietigen: -want uw kooplieden waren de machthebbers der aarde, want door uw toverij werden alle volkeren verleid. Of zoals in het Oude Testament gezegd wordt over het oude Babel, wat een beeld is van het toekomstige wereldrijk Babel in

Jes. 47:9-11: “Ondanks uw vele toverijen en zeer krachtige bezweringen overvalt u een verderf, dat gij niet vermoogt te verzoenen”.

5c) Passiviteit contra activiteit

Passiviteit door een dominante persoonlijkheid (bijvoorbeeld in prediking), een meeslepende, manipulerende toespraak, subtiele suggesties die een (groeps) trance inleiden, of een veranderd bewustzijn. Subtiele manipulaties tijdens het bidden. Aanmoedigen om verstand buiten spel te laten. Meer psychische kracht uitoefenen in plaats van geestelijke kracht. Verkeerde meditatietechnieken waarin Christus niet het middelpunt en aandachtspunt is, maar jezelf of de krachten in jezelf. Gebed, waarin iemand die voor je bidt (of jezelf) je via hypnose en geleide fantasie een beeld schept wat niets met de wil of aanwezigheid van God te maken heeft. Gebed wat het verleden vervalst, of de waarheid vervormt. Manipulatie van de wil van een gelovige, enzovoort, enzovoort...

Passiviteit infecteert de hele mens naar geest, ziel en lichaam, vooral als het diep geworteld is en lang bestaat. Veel gelovigen worden misleid omdat ze geloven dat passiviteit een opdracht van God is, God echter verwacht intelligente actie (Rom. 12:1,2). De geestelijke gevallen wereld, de demonen willen van de mens een willoze machine maken, een gereedschap of een robot. De God van heiligheid en liefde wil van de mens een vrij, intelligent en denkende vernieuwde schepping naar het beeld van de Schepper maken. Passiviteit is steeds een invalspoort van boze geesten. De waarheid is dat een mens altijd

verantwoordelijk is voor zijn acties, ook voor passiviteit. Overgave aan Christus is goed, maar daarbij wordt ons in de Bijbel steeds op het hart gedrukt te toetsen en te onderscheiden met behulp van Gods Geest en de Bijbel wat wel of niet van God is. Passiviteit van het lichaam is vaak een inleiding, de gelovige is zich vaak onbewust dat hij leeft, of hij is zich hyperbewust van externe dingen. Als de passieve gesteldheid groot is, is er een reële kans dat boze geesten meer invloed op het lichaam krijgen. Het manifesteert zich vaak met prikkelende handen, een verlies aan elasticiteit en in nog ernstiger gevallen door verlies en coördinatie, een slaapgeest en een gebogen houding. Sommige gelovigen verwarren deze sensaties zelfs met de werken van de Heilige Geest.

Passiviteit die leidt tot een gemakkelijker openstellen van de gevallen geestelijke wereld (J. Penn Lewis). Passiviteit van je geest is vaak gebaseerd op een verkeerde bijbelinterpretatie. Enkele voorbeelden zijn:

- a) Christus leeft in mij, daarom leef ik nu niet meer (verkeerde interpretatie Gal. 2:20).
- b) Christus leeft in mij, daarom heb ik mijn persoonlijkheid verloren, want Christus is mijn persoonlijkheid (verkeerde interpretatie Gal. 2:20).
- c) God werkt in mij, daarom hoef ik niet te werken, alleen me overgeven en gehoorzamen (verkeerde interpretatie Fil. 2:13).
- d) Gods wil in plaats van de mijne, daarom moet mijn wil totaal niet gebruiken (verkeerde interpretatie Fil. 2:13).
- e) God is de enige die kan oordelen, daarom moet ik zelf mijn oordeel niet gebruiken (verkeerde interpretatie 1 Kor. 4:4-5)
- f) Ik heb de gedachten van Christus, daarom moet ik geen enkele gedachte van mezelf hebben (verkeerde interpretatie 1 Kor. 2:16).
- g) God spreekt tot me, daarom moet ik niet denken, maar alleen gehoorzamen, wat Hij mij zegt te doen (verkeerde interpretatie Spr. 3:5-6 en Joh. 16:13).
- h) Ik wacht op God en ik moet niet handelen voordat Hij me ertoe aanzet (verkeerde interpretatie Ps. 25:5, Fil. 2:13).
- i) God openbaart zijn wil bij mij door visioenen, daarom hoef ik geen besluiten te nemen en mijn denken en geweten te gebruiken (verkeerde interpretatie Hand. 2:17).
- j) Ik ben gekruisigd met Christus, daarom ben ik dood en moet ik 'dood' oefenen door passiviteit van lichaam en ziel (verkeerde interpretatie Gal. 2:20).

Gerard Feller, maart 2005

Studiedag:

Lichaamstaal en Christelijke hulpverlening

Op zaterdag 14 mei in het therapeutisch centrum te Oudewater
Lange Burchwal 80, 3421 SM Oudewater

Door Gerard en Coby Feller

Steeds meer wordt er in de reclamewereld, de politiek en het bedrijfsleven een grotere prioriteit gegeven aan lichaamstaal. Iedere zichzelf respecterende 'persoonlijkheidstrainer' stopt steeds meer non-verbale communicatie in zijn kader- en managementtrainingen. Behoudens de wanstaltige excessen van de Amerikaanse televisiedomineecultuur is lichaamstaal bij veel christenen een verwaarloosd terrein, ja zelfs vaak een taboe. Toch leert juist de bijbel dat het wezen van de mens een drie-eenheid is, die zich manifesteert naar geest, ziel én lichaam.

Onderzoekers als Mehrabran en Birdwhistell hebben inmiddels afdoende bewezen, dat ongeveer 80% van alle communicatie via de 'non-verbale kanalen' van stemnuances, veranderingen van houdingen en onwillekeurige bewegingen van het lichaam plaatsvindt. Is dit ook een bijbels gegeven? Wordt de zeggingskracht van Gods woord niet vaak ontkracht door christenen, waar dit woord nauwelijks doorgewerkt heeft in hun eigen ziel én lichaam? Voor velen is de aandacht voor lichaamstaal alleen een gevaar, dat de mensen er toe zou brengen zich anders voor te doen, een betere uitstraling te krijgen, waardoor men meer kan 'scoren' in de wereld van macht en aanzien. Door verkeerde toepassingen mogen we echter niet de geweldige meerwaarde die kennis en gebruik van lichaamstaal kan hebben binnen de christelijke hulpverlening onderschatten.

Definitie

De taal van het lichaam omvat iedere bewuste of onbewuste beweging van het lichaam of deel daarvan, waarmee het een emotionele boodschap overbrengt naar zijn omgeving. De lichaamstaal voor gevoelens als vreugde, woede, rouw, belangstelling en verrassing, angst en boosheid, afschuw en verachting en schaamte is over de wereldzeeën heen overal gelijk. Tot deze conclusies kwamen de Amerikaanse onderzoekers Friesen en Sörensen. Deze signalen zijn een gemeenschappelijke 'wereldtaal', maar er zijn ook 'dialecten'. Voor een juiste integratie van de woordeloze taal moet men rekening houden met verschillen in cultuur en milieu.

In de christelijke hulpverlening kan op effectieve wijze gebruik gemaakt worden van een gedegen kennis van lichaamstaal. Door de therapeut of pastoraal werker die eerder de 'microsignalen' van cliënten opmerkt en beter leert te observeren. Voor de cliënt die daardoor instaat is zichzelf beter te leren kennen en bovendien handvaten krijgt voor een betere communicatie en omgaan met emoties. Op deze dag komen veel facetten van lichaamstaal aan de orde, o.a. hoe we omgaan met ruimtes, mimiek, intonatie, gebaren, houding en beweging welke implicaties dit heeft in de begeleiding en hoe we het praktisch door middel van oefeningen kunnen aanwenden. Naast de theorie bestaat deze studiedag ook uit het praktiseren van enkele toepassingen.

Info/opgave St.Promise, Lange Burchwal 80, 3421 SM Oudewater
Tel 0348-563359 of via e-mail info@stichting-promise.nl
Kosten: Inclusief lunch en reader € 45,-

Redactioneel

Spreuken 23:23 Koop waarheid en verkoop haar niet Wijsheid, vermaning en verstand

In onze postmoderne samenleving is waarheid niet belangrijk. Het gaat veel meer om de perceptie van de waarheid. In het toenemende klimaat van syncretisme, het samensmelten van wereldgodsdiensten lijkt het of we alleen nog maar mogen spreken over de overeenkomsten van het geloof en niet meer over de verschillen. Apologetiek, de verdediging van de leer is een 'vies' woord geworden, toch is het Jezus die scheiding brengt en is het kennen van de waarheid, het kennen van Zijn Leven en wil. Het is merkwaardig dat wij de waarheid volgens het boek Spreuken moeten kopen, in onszelf bezitten we geen waarheid. Deze is alleen te vinden in het Woord, de Geest en het Leven met Christus in God. Naast het begrip en respect dat we voor andersdenkenden zoals Moslims dienen te hebben, moeten we toch ook aan kunnen geven waarin we verschillen. In het artikel Islam versus Christendom gaat het over het unitarisme, de vooronderstellingen over de Drie-eenheid en de Godheid van Christus. Het is een voorbeeld hoe we onze geloofsleer kunnen verdedigen en hoe we ons teweer dienen te stellen tegen een valse oecumene. Ook de verdediging van ons christelijk denken binnen de (gezondheids)zorg is heel belangrijk. Het artikel grenzen in de christelijke hulpverlening dient ook tot scheiding van waar en niet waar binnen de hulpverlening. Uiteindelijk zal alle hulp die gezien kan worden als middel tot genezing, of het nu een persoon een methode of geneesmiddel is, iets moeten zijn wat door God gebruikt kan worden als kanaal van zijn zegen. Het toetsen, zoeken en 'kopen' van waarheid in Christus is daarbij een belangrijke weg tot het vinden van die waarheid en genezing. We beginnen met een artikel over communicatie en verbondenheid

In onze communicatie maakt het heel veel uit als we uitgaan van verbondenheid, of van de wil ons met de ander te verbinden. Dat is heel wat anders dan een uitwisseling van woorden die vaak tot doel hebben, de ander op een afstand te houden. In vorige nummers van Promise heeft André Roos ook artikelen over verbondenheid geschreven die nu verder worden uitgewerkt in het onderwerp communicatie. Van harte aanbevolen.

Gebedspunten

- We zijn geweldig dankbaar dat we een gift voor de aanschaf van een videoprojector en een laptop gekregen hebben. Een jarenlange wens ging in vervulling! Nu kunnen we op de vele cursussen en presentaties/lezingen dit materiaal gebruiken. In de beginperiode waren we veel met diapresentaties en klankbeelden op stap. Vanaf de begintijd heeft "het werken met audiovisuele middelen" in onze colofon gestaan en nu krijgt het weer wat meer betekenis. We willen God daarvoor danken en u vragen met ons om een zegen te bidden voor het echtpaar die dit ter beschikking gesteld heeft.
- Nog steeds stijgt het aantal bezoekers op onze website www.stichting-promise.nl. We zitten nu al op meer dan 800 bezoekers op een dag! Vaak zijn dit andersdenkenden en occultisten. We willen u opnieuw gebed vragen voor wijsheid, bescherming en liefde, om op een goede wijze de vele mailtjes en vragen te beantwoorden.
- We willen gebed vragen voor de vele christenen die in de gezondheidszorg en het onderwijs bezig zijn. Dat hun christen zijn geïntegreerd mag worden in hun werk en dat de liefde en wijsheid van Christus hun kracht en inspiratie geeft om van onze Heiland te getuigen.
- Wilt u met ons meehelpen het blad Promise verder te verspreiden, voor een aanzet tot Bijbels denken in de zorg?
- Dank voor uw gaven en gebeden!

Gerard Feller

Colofon

Het blad "Promise" is een uitgave van stichting Promise en verschijnt 4 maal per jaar.

Het doel van de stichting is de verkondiging van het evangelie van Jezus Christus.

De stichting tracht dit doel te bereiken door:

- a. Het toetsen van allerlei maatschappelijke en geestelijke stromingen en denkwijzen, vooral op medisch en sociaal gebied aan het Woord van God, de Bijbel.
- b. Het publiceren via het blad Promise" van geschriften en of bijbelstudies met bovengenoemd doel, dit tevens via audiovisuele middelen aan een zo breed mogelijk publiek.

De stichting is interkerkelijk en heeft als grondslag, zich daarbij alleen te laten leiden door de Bijbel, waarvan ze gelooft dat dit het geïnspireerde Woord van God is en alleen onfeilbaar gezag heeft.

We geloven dat God deze wereld zo lief heeft, dat Hij zijn Zoon gegeven heeft om onze straf op de zonde te dragen, opdat wij, indien we in Hem geloven eeuwig met Hem mogen leven en ook nu dagelijks Zijn aanwezigheid mogen ervaren. Door middel van diverse activiteiten van de stichting willen we deze boodschap uitdragen

Redactie

Gerard en Coby Feller, Oudewater
drs. W.J. Pijnacker Hordijk

Vormgeving en druk

Hoonte Bosch & Keuning, Utrecht

ISSN: 1383-0295

verschijnt 4x per jaar

Abonnement: minimaal €9,- per jaargang

St.Promise

Lange Burchwal 80
3421 SM Oudewater
Tel. 0348 - 563359
Fax. 0348 - 563968
e-mail: info@stichting-promise.nl
internetpagina: www.stichting-promise.nl
Rabobank: 39.16.83.071
Postbank: 4906197

Voor België:

jaarrekening abonnement minimaal €9,-
Belg.Post.Rek.Nr. 000.16.92.998-57
St.Promise
Lange Burchwal 80
3421 SM Oudewater, Holland

Losse nummer €2,50

9 771383 029001